

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Осип Маковей – український письменник,
педагог і громадський діяч»**

Студентки 4 курсу, групи СОІз-41
Спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія)

Рибцуник Ольги Василівни

Керівник:

Райківський Ігор Ярославович
доктор історичних наук, професор

Рецензент:

Пилипів Ігор Васильович
доктор історичних наук, професор

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

(підпис)(прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Івано-Франківськ – 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ О. МАКОВЕЯ В МОЛОДІ РОКИ. ІДЕЙНІ ПОГЛЯДИ.....	7
РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНА І НАУКОВА ТВОРЧІСТЬ.....	14
РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПЕДАГОГІЧНІЙ НИВІ.....	25
РОЗДІЛ 4. О. МАКОВЕЙ ЯК ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ	30
РОЗДІЛ 5. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В ШКОЛІ.....	39
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	56
ДОДАТКИ.....	61

ВСТУП

Характеризуючи редакторську, літературно-критичну, літературно-дослідницьку діяльність Осипа Маковея, який відіграв важливу роль в українському видавничому процесі кінця XIX – початку XX ст., його можна впевнено назвати одним із творців сучасної Української держави, її культури і духовності. Ідея незалежної держави – України, на переконання митця, не суперечить національним інтересам інших народів, а, навпаки, сприяє їх забезпеченню. У світогляді українських діячів, які працювали в один час із О. Маковеєм і з якими він підтримував контакти – Марка Черемшини, Леся Мартовича, Ольги Кобилянської та ін., ключове значення мала національна ідея, що вважалася суттю українського буття. З вірою в серці О. Маковей писав: «Кров пролита не пропаде. Зродить нива – буде, буде Україна ще щаслива!»[44].

Творчість О. Маковея відіграла важливу роль у згуртуванні громадських і літературних сил Галичини, Буковини та Закарпаття, що перебували в XIX – на початку XX ст. під владою Габсбурзької монархії, та розвитку літератури на народнорозмовній основі на українських землях. Важливим естетичним кодом для О. Маковея було життя. Ще в молодості він писав у щоденнику, що треба працювати і жити для рідного народу. Він сам суворо дотримувався цього принципу і виховував молодих письменників у вірі в красу народного слова і духовності. Подібно до своїх сучасників і побратимів – Василя Стефаника, Леся Мартовича, Марка Черемшини та ін., О. Маковей умів стисло і потужно показати події навколишнього життя. Чимало своїх творів він ілюстрував реальними чи цілком правдоподібними фактами та подіями, зрештою, надавав їм бажаного художньо-загального характеру, значного суспільно-політичного відтінку.

Тому редакторська, літературно-критична та літературно-дослідницька діяльність О. Маковея мала важливе значення в українському національному відродженні кінця XIX – початку XX ст. Власне, його життя пройшло в тісному контакті з громадсько-політичною та літературною діяльністю тогочасних покутських письменників. Листування О. Маковея з письменниками свого часу, а особливо його численні публіцистичні, літературно-критичні та історико-

літературні праці, мають чимало корисних матеріалів, які допоможуть сучасним дослідникам пізнавати суспільно-політичні, літературні та загальнокультурні явища досліджуваного періоду.

Отже, вивчення життя і багатогранної діяльності О. Маковея в наш час має наукову і суспільно-політичну актуальність, дасть змогу ближче дізнатися про його внесок у національно-культурне і політичне відродження України, підвищить інтерес до творчої спадщини цієї непересічної постаті в сучасному суспільстві.

Об'єкт дослідження – постать О. Маковея як українського діяча кінця XIX – першої чверті XX ст. крізь призму використання матеріалів дослідження в сучасній шкільній освіті.

Предмет дослідження – формування ідейного світогляду О. Маковея, його діяльність як українського письменника, педагога і громадського активіста, вшанування пам'яті в сучасній Україні, використання матеріалів дослідження на уроках історії України в ЗЗСО.

Мета дослідження – вивчення діяльності О. Маковея, його редакторської, літературно-критичної і педагогічної діяльності, з'ясування можливостей для використання зібраного та опрацьованого матеріалу на уроках історії України в ЗЗСО, вшанування пам'яті діяча в наш час. У зв'язку з цим поставлено наступні завдання дослідження:

- розглянути формування світогляду О. Маковея в молоді роки, суть ідейних поглядів;
- проаналізувати літературну і наукову творчість письменника;
- охарактеризувати його діяльність на педагогічній ниві;
- розкрити питання О.Маковей як громадський діяч та вшанування пам'яті;
- з'ясувати, як матеріали дослідження можуть бути використані на уроках історії України в школі.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період життя видатного письменника, педагога і громадського діяча – від народження 23 серпня 1867 р. до дня смерті 21 серпня 1925 р.

Територіальні межі роботи охоплюють різні адміністративно-територіальні утворення на землях Західної України, зокрема Галичини (Королівство Галичини та Володимирії) та Буковини під владою Австро-Угорської імперії (до 1918 р.), Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР), Галицької Соціалістичної Радянської Республіки (ГСРР), Тернопільського воєводства у складі Другої Речі Посполитої, де проходило життя і діяльність О.Маковея, а також Західну Європу, звідки він черпав знання та ідеї для своєї творчості та діяльності.

Наукова новизна бакалаврської роботи полягає в тому, що це перша спроба висвітлити вплив творчості О. Маковея, його педагогічної, літературної, науково-просвітницької та громадської діяльності на історичні процеси в українському суспільстві, місце і роль у національному відродженні. Авторка висловила пропозиції, як на основі вивчення життєпису діяча можна донести учням інформацію про дух епохи, в яку він жив, його значення в національному русі досліджуваного періоду.

Методи дослідження, використані в роботі – це індукції, дедукції, аналізу, синтезу, узагальнення та ін. Основою методології роботи є принципи історизму, достовірності та об'єктивності. Дипломна робота написана з використанням історичного, логічного, структурно-системного та порівняльного методів дослідження, а також спеціально-історичних методів періодизації та проблемно-хронологічного тощо.

Постать О. Маковея привертала увагу дослідників, хоч і досі становить науковий і суспільний інтерес. Серед науковців, які вивчали життя і діяльність О. Маковея в різний час, можна назвати праці О. Засенка [23], Й. Кріля [27; 28], критико-біографічний нарис «Осип Маковей» професора Ф. Погребенника [32] тощо. Опосередковано про окремі аспекти життя і діяльності О. Маковея можна довідатися з монографічної літератури [15; 17; 18; 19; 38; 41 та ін.]. Серед сучасних науковців варто виділити внесок М. Гуйванюка, автора монографії ««На шляху поступу ми лиш каменярі ...». Українська літературна інтелігенція в суспільно-політичному та культурно-освітньому житті Галичини й Буковини

(кінець XIX – початок XX ст.)» (Чернівці, 2021), в якій містяться згадки про О. Маковея.

Щодо джерельної бази, використаної в дослідженні, то неодноразово друкувалися літературні твори О. Маковея, причому як під австрійською владою [5; 6 та ін.], так і в радянський період (у цензурованому вигляді) [3; 4] та в незалежній Україні, у збірці «Письменники Буковини другої половини XIX – першої половини XX століття» [7]. Особливо хотілося б виділити публікації О. Маковея в періодичній пресі публіцистичного характеру [5]. Цінний матеріал для дослідження почерпнуто з книжки [11] про мемуарну, епістолярну, літературно-критичну та полемічно-публіцистичну франкіану О. Маковея, де висвітлюються його багатолітні зв'язки з І. Франком. Видання містить щоденникові записи та листи, публікації в західноукраїнській періодиці кінця XIX ст. (часописах «Зоря», «Буковина», «Літературно-науковий вістник») тощо.

Наукову цінність мають використані в дослідженні автобіографія О. Маковея, його спогади про діяльність студентської громади [1], кореспонденція, зокрема лист до Кирила Студинського від 4 березня 1904 р. [2]. У роботі використано також спогади К. Студинського [13], статті сучасника подій І. Франка [8–10], що дають загальне уявлення про досліджувану епоху, особливості національного руху в останній третині XIX – на початку XX ст.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що одержані результати цього дослідження можуть бути використані вчителями ЗЗСО для проведення уроків та факультативних занять, а також для підготовки семінарських занять з історичних дисциплін відповідного періоду у вищій школі. Крім того, результати дослідження можуть слугувати основою для написання наукових праць та подальших досліджень життя і творчості Осипа Маковея, впливу його діяльності на історичні процеси українського суспільства.

Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (54 найменувань) та 17 додатків.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ О. МАКОВЕЯ В МОЛОДІ РОКИ. ІДЕЙНІ ПОГЛЯДИ

Осип Степанович Маковей народився 23 серпня 1867 р. в містечку Яворові поблизу Львова. Його батько займався хліборобством і розведенням овець. Мати була для свого часу освіченою жінкою, багато читала, вільно розмовляла німецькою. Вона всіма силами намагалася віддати старшого Осипа до школи. Як він згодом із теплотою згадував у своїх спогадах «В Чернівцях на учительській службі»: «Вона спочатку віддала мене в гімназію і опікувалася мною, як могла» [7, с. 307].

Як і більшість свідомих галичан, батьки витратили багато зусиль і коштів, щоб навчити його, як казали тоді, вивести в «люди». Тим паче, що він з дитячих років мав талант до науки, а ще – до музики та малювання. Однак через поганий зір Осип не міг малювати, а про музику не міг і мріяти, бо не мав грошей купити музичний інструмент. Про це він, зокрема, нарікав у своїй автобіографії: «Донині я шкодую, що ніколи не мав можливості навчитися грати на інструменті – хоча б для себе, для розваги своєї душі. У мене залишилося перо, чорнило та папір, що не мав жодної вартості». Але О. Маковей не розтратив ці таланти, дані Богом.

Початкову освіту Осип здобув у рідному Яворові, де успішно закінчив спецшколу, а потім батьки віддали його вчитися до єдиної на той час Руської (української) академічної гімназії в Галичині – у Львові, де він провчився наступні вісім років. Щоправда, це була для нього нелегка і насичена в розумінні наука. Уже з другого класу батьки тоді не могли йому допомогти матеріально, тож доводилося заробляти гроші та підтримувати себе самому. Із 13 років він працював репетитором. Хоча репетиторство забирало багато сил і часу, спритний хлопець не полишав свого інтересу до науки і завжди був серед успішних учнів.

Проте навіть за таких обставин О. Маковей виявив схильність до творчості, робив переклади з давньої німецької, польської мов, складав оригінальні вірші, поеми, писав фейлетони, оповідання, записував народні пісні, оповідання, звичаї, побут.

Продовжуючи подальшу освіту на філософському факультеті Львівського університету, О. Маковей здобув глибокі знання з філології, історії української літератури, класичних та іноземних мов [11, с. 35]. Але найголовнішою школою для Осипа залишалося саме життя: він працював репетитором, перекладав державні документи в судовій канцелярії та підзаробляв журналістом у пресі.

О. Маковей славився не лише як видатний журналіст, але й як педагог і дослідник, чия праця мала глибокий виховний зміст і вплив на суспільство. Кожна його стаття була старанно оформлена і мала на меті об'єднувати читачів через високий рівень змісту. Він вважав, що добра стаття – це не лише вияв цивілізованості суспільства, але й засіб захисту правди від спотворень. Поза журналістською діяльністю, О. Маковей активно займався педагогікою. Багато дослідників вважають його постать феноменом, зразком учителя через його внесок у розвиток освіти.

Найбільшим досягненням О. Маковея стало отримання вченого ступеня доктора філософії у Віденському університеті. Під час свого навчання він приділяв особливу увагу вивченню слов'янських мов і літератури, зокрема сербській літературі. Саме ці інтереси підштовхнули його написати твір про Хотинську війну (1621 р.) та інші історичні події, що згодом стали основою його історичних повістей «Ярошенко» та «Українці у світі».

На особистість О. Маковея, як і кожної молодої людини, мали великий вплив книги та суспільство, яке ним керувало. Будучи старшокласником, він читав твори Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Миколи Гоголя, Адама Міцкевича та вивчав усю доступну йому на той час європейську класику. Як і вся молодь того часу, гімназисти створили таємний клуб під назвою «Згода», де знали все важливе в науці та культурі та беззаперечно обговорювали політичні події дня. Осип Маковей відразу включився в активну роботу в ньому, а тоді ж зробив і першу літературну спробу пера: «Якось не можу без нього жити, веде мене туди невідома сила» [7, с. 263].

Серед друзів О. Маковея доречно на перше місце поставити таку сильну і цікаву особистість, як І. Франко, який на той час мав беззаперечний авторитет для

своїх учнів. О. Маковей добре знав, що той завжди активно відгукувався на суспільні, насамперед літературні події, про які він знав. Тому всі поети-початківці не втрачали нагоди скористатися його підтримкою, знаходили в ньому доброго і щирого наставника, справедливого критика, суворого, але водночас уважного й вимогливого вчителя. Молодий Осип якось наважився надіслати йому свої твори та переклади.

Завжди далекоглядний у виявленні творчих дарувань, геніальний І. Франко тоді побачив у юнакові те, чому згодом приділяв багато часу й уваги. З тих пір між ними склалися теплі дружні стосунки, але вони ніколи не переходили межі й завжди були, як учитель і учень. І. Франко допомагав йому в поезії, заохочував до перекладацької праці, радив, яких письменників перекладати, знайомив із письменниками, журналістами, відомими діячами культури та громадськості того часу, тобто вводив його в літературний світ Львова. Ці зустрічі та знайомства Осип ретельно намагався відкласти в пам'яті. Про свої стосунки з І. Франком він вів окремий щоденник, у якому все ретельно записував, і завдяки цим записам зробив свою біографію близькою, зрозумілою і людяною для кожного, хто її вивчає.

І найголовніше в їхніх стосунках – І. Франко завжди ділився своїми творчими та життєвими планами, навіть обговорював свої турботи та тривоги. Він брав О. Маковея із собою гуляти лісом, ходив у гори та ловив рибу, подорожував Карпатами, проїжджав вулицями Львова. І. Франко намагався допомогти йому роботою, грошима і навіть, не будучи сам дуже багатим, кілька разів запрошував Осипа на обід, коли бачив, що той у великій фінансовій скруті. Як писав у щоденнику О. Маковей, «я пішов з Франком на перевал неподалік від Сокільника. Він багато говорив. Я вечеряв у нього шість днів. Більше сам не хочу: він не багач, а я не дід; годі надуживати чужої доброти» [11, с. 35].

І. Франко неодноразово виступав як рецензент творів О. Маковея, співпрацював, а часом і захищав, його в тогочасних часописах. О. Маковей, у свою чергу, підтримував І. Франка у найважчий період його життя – після публікації статті «Ein Dichterdes Verrathes», був одним із організаторів

відзначення 25-річчя творчості «українського Мойсея». Також він мав честь бути першим читачем, критиком і перекладачем деяких його творів.

І. Франко характеризувався запальним характером і впертістю, у своїх відгуках нерідко був жорстким, але справедливим. У свою чергу, О. Маковей характеризувався зазвичай як стриманий, скромний і часом нерішучий у багатьох питаннях. «... Я знаю, – писав він, – що чиновників, великих і малих, треба поважати з розумом. Я давно в цьому твердий і не всьому вірю, що говорять Борковський, Зелінський чи Франко, і не все хвалю, що вони роблять. На мою думку, я їх дуже поважаю, але я також маю свою думку» [11, с. 36].

На той час, коли вони познайомилися, І. Франко був на піку популярності, тому ніхто, особливо молодь, навіть не думали наближатися до його величі. Тож О. Маковей, будучи скромним, одразу опинився в тіні й залишився там до кінця життя. Він знав своє місце в українській культурі Франкової доби. В автобіографії, написаній за рік до смерті, мабуть, надто скромно оцінив власний творчий доробок і місце в літературі: «Ще в молодості я хотів бути письменником, але вже сорок років, як я намагався заробити гроші та ім'я для себе «Я письменник». Я не скажу, що я витратив свій час і не буду нарікати, що я не приніс великого успіху. Я знаю, що я не маю права рахуватися з собою серед великих письменників. Це має знати 57-річна людина, і я це знаю. Але український письменник заслуговує, і я вважаю, що я вніс щось корисне й оригінальне в спільну скарбницю нашої літератури. Більшість із того, що написане мною, забуте і не забудеться, але якась частина мене залишиться і матиме своє місце і цінність у літературі. Тобто: я досяг ідеалу молодості – і це винагородить мою працю. Серед іншого, життя могло дати більше і краще – і оскільки воно було таким хорошим, я дав принаймні те, що міг дати» [42, с. 37].

О. Маковей у всьому наслідував свого вчителя І. Франка, багато сил і часу приділяв молодим письменникам-початківцям, а також ретельно працював над перекладами, літературно-критичними та іншомовними творами. Зрозуміло, письменницьку роботу О. Маковей вже на початковому етапі помітили. У Чернівцях його талант помітила така активна людина, як професор університету

Степан Смаль-Стоцький. І тут же запросив його на посаду редактора українського журналу «Буковина», який планував підняти на вищий рівень. Осип прийняв пропозицію професора і приїхав до Чернівців, щоб підняти українську літературу та культуру загалом на вищий рівень. І відразу слід зазначити, що на цій ниві О. Маковей зробив чимало. Хоча, наскільки відомо, досі немає ґрунтовного дослідження про його діяльність і творчість у чернівецький період.

У квітні 1895 р. молодий, талановитий і цілком відданий наполегливій праці О. Маковей прибув до Чернівців, де до листопада 1897 р. працював головним редактором української газети «Буковина». Навіть у цей, здавалося б, короткий проміжок часу, вже маючи добрий досвід роботи у львівській періодиці, він своїм юнацьким запалом і дивовижною працездатністю підняв на вищий рівень і газету, і український літературний процес на Буковині загалом.

О. Маковею як редактору вдалося залучити до співпраці на Буковині понад три десятки письменників. Серед імен, що з'явилися в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. і за які маємо якоюсь мірою подякувати Осипу Маковею (бо звернув на них увагу і публікував у часописі) – Ольга Кобилянська, Василь Стефаник, Андрій Чайковський, Марко Черемшина, Євгенія Ярошинська, Теодот Галіп, Іван і Антон Синюки, Денис Лукіянович, Сильвестр Яричевський і ще понад два десятки авторів. Щоб дати можливість авторам писати рідною мовою, редактор акцентував увагу на молодих творчих силах Буковини, згуртованих навколо журналу. Багато часу й уваги він приділяв рукописам молодих письменників, коригував форму, стиль і мову їхніх творів. Він підтримував кожну творчу людину, яка переступала край редакції, бо на власному досвіді знав, що «таке добре слово, підбадьорення і похвала». У зв'язку з цим О. Маковей писав, що «кожний редактор є перш за все коректором інших рукописів ..., завдання, як школа, що вчить, і не має кінця і міри». У цей час О. Маковей створює літературний додаток до газети «Неділя», де розміщує свої твори.

О. Маковей був відомий не лише як видатний журналіст та педагог, але й як високоосвічений перекладач з багатьох мов. Його інтерпретації творів з різних мовних та культурних традицій збагатили українську літературу. Він перекладав

твори польських, німецьких, австрійських, данських, французьких, англо-американських авторів, серед яких були такі відомі імена, як Адам Міцкевич, Генрік Сенкевич, Гі де Мопассан, Марк Твен та ін..

Поряд з цим, О. Маковей був відомий як висококваліфікований педагог, який передавав своїм учням глибокі знання про українську літературу. Він ознайомлював їх з творчістю видатних українських письменників, таких як Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Григорій Квітка-Основ'яненко, Маркіян Шашкевич, Юрій Федькович, Іван Франко та ін., зокрема, з творчістю його сучасниці буковинської письменниці Ольги Кобилянської.

О. Маковей був також великим поціновувачем історії та української мови. Його називають одним із провідних національних подвижників, творчість якого варто популяризувати. Відома пісня О. Маковея «Ми, гайдамаки» (1913 р.) стала символом національної самосвідомості та відданості ідеалам свободи і незалежності.

Таким чином, О. Маковей – це видатний український письменник, журналіст, публіцист, філософ, ідеолог і політичний діяч, який відіграв значну роль у формуванні світогляду та ідеологічного напрямку українського націоналізму, в широкому розумінні цього слова. На формування ідейного світогляду О. Маковея мали особливий вплив родинне виховання та навчання в Академічній українській гімназії та Львівському університеті. У його молоді роки основні ідеї та погляди формувалися під впливом соціально-політичного та історичного контексту України, що перебувала під владою Російської та Австро-Угорської імперії.

О. Маковей акцентував увагу на важливості збереження національної ідентичності українського народу. Він підкреслював цінність української мови, культури та історії як основоположних складових національної ідентичності. О. Маковей послідовно підтримував ідею національної державності України. Він вважав, що лише через відновлення суверенітету та створення державних інституцій український народ зможе забезпечити своє виживання та розвиток. О. Маковей підтримував ідею націоналізму, розглядаючи його як засіб захисту та

розвитку національних інтересів. Водночас він пропагував патріотизм як основу обов'язку кожного громадянина перед своєю країною.

Однією з ключових ідей О. Маковей ще з молодих років була ідея соціальної справедливості. Він виступав за створення суспільства, де кожен громадянин мав би рівні можливості для самореалізації та отримання освіти і матеріального забезпечення. О. Маковей активно протистояв імперським та колоніальним утискам проти українського народу. Він виступав проти будь-яких форм політичного та культурного антиукраїнського гноблення. Ці ідеї та погляди формували основу світогляду О. Маковей в його молоді роки і згодом вплинули на нього як ідеолога та громадського діяча до кінця життя.

РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНА І НАУКОВА ТВОРЧІСТЬ

Осип Маковей – цікавий і авторитетний представник українського літературного світу кінця XIX – початку XX ст., про якого, на жаль, мало хто згадує в сьогоdnішньому контексті. Проте, проаналізувавши широку багатогранну працю, здійснену письменником, критиком, громадським перекладачем, заперечувати значення цієї постаті в літературному розвитку свого часу, як мінімум, нерозумно. Водночас творчість О. Маковея в різний час була предметом дослідження в українському літературознавстві, зокрема в творах С. Єфремова, Ф. Погребенника, О. Засенка, М. Гнатюка, Н. Тихолоза та ін.

Творчість О. Маковея в загальних рисах отримала високу оцінку в передмові львівського професора Федора Погребенника до опублікованого двотомника його творів [32, с. 58]. Учений детально проаналізував усі твори, в яких так чи інакше були представлені образи інтелігенції. Стосунки О. Маковея з представниками галицької інтелігенції того часу, особливо літературної еліти, ґрунтовно дослідив Олекса Засенко, який описує літературно-критичну діяльність Осипа Степановича в своїх нарисах та в передмові до видання збірки творів автора [23, с. 143–144].

Стосунки О. Маковея з І. Франком аналізували Наталя Тихолоз і Леся Щербанюк, які у своїх статтях стверджують, що саме І. Франко відіграв ключову роль у формуванні творчої манери письменника, підтримував його і вивів у «літературний світ». Беручи активну участь у культурно-громадському житті Галичини й Буковини, тісно спілкуючись і співпрацюючи з представниками інтелектуальної еліти, О. Маковей по-своєму посів особливе місце серед тогочасної галицької інтелігенції. Одним з аспектів дослідження в літературі стала літературна і наукова творчість О. Маковея.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. письменник був активним учасником львівських та чернівецьких видань, одним з найактивніших учасників письменницького процесу тогочасної України. Його творчість була тісно пов'язана з громадсько-політичною діяльністю. Так, у 1894 р. у львівському журналі «Зоря» О. Маковей пропонував скликати з'їзд українських письменників

Наддніпрянщини, Галичини та Буковини, під час якого мали б обговорити становище та шляхи розвитку літературно-освітньої роботи в Україні. Це мало великий резонанс у літературному середовищі.

О. Маковей мав справжній талант виявляти серед маси молодих літераторів перспективних людей. Значна частина з них, особливо Ольга Кобилянська, Марко Черемшина, Євгенія Ярушинська та деякі ін., згодом стали відомими письменниками і зайняли почесне місце в історії української літератури. Як літературний критик, О. Маковей блискуче й точно передбачив нові явища в літературі.

О. Маковей брав активну участь не лише в житті галицького інтелектуального бомонду, але й на Буковині, налагоджуючи тісні контакти між галичанами та буковинцями. Особливі стосунки в письменника склалися з О. Кобилянською, з якою його пов'язували не лише творчі та ділові, а й дружні й навіть любовні узи. Він був першим редактором ранніх творів письменниці. Редагував твори О. Кобилянської, дбав про збереження їх індивідуального стилю. Саме він допоміг видати «Царівну» в редакційній ним газеті і став її першим критиком. Згодом О. Маковей видав на Буковині близько десяти ранніх творів О. Кобилянської, зокрема такі, як «Він і вона», «Жебрачка», «Банк рустикальний», «Час», «Некультурна», «Царівна».

Роль О. Маковея у творчості О. Кобилянської як літературного критика сучасний дослідник Олекса Засенко визначає так: «У статтях про Кобилянську, які були першими в літературі критичними відгуками про письменницю, Маковей наголошував на реалістичній основі її творчості, на вмінні справити враження на читача, висловлювавши її як літературознавця бурхливим виплеском сильних почуттів, палкою любов'ю до всього прекрасного і благородного в людині, ніжною любов'ю до природи рідного краю та чарівності її художнього слова. Осип Маковей першим помітив і майстерно розкрив одну з істотних й найвиразніших рис індивідуального стилю Ольги Кобилянської – органічне поєднання в її творах реалістичного й романтичного планів зображення явищ дійсності» [23, с. 135–136].

У «Літературно-науковому віснику» у Львові було надруковано «Меланхолійний вальс» О. Кобилянської, у якому вперше порушено тему свободи, прихильницею якої була авторка. О. Маковей та О. Кобилянська багато часу проводили разом, годинами розмовляючи про літературу, мистецтво та філософію. О. Кобилянська постійно підтримувала і заохочувала О. Маковея у здійсненні його ідей, давала поради і навіть опікувалася ним у побуті, не кажучи вже про глибоку любов до нього. Ці стосунки були важливі для обох. Письменник мав своє ставлення до галицької інтелігенції, що знайшло відображення в його творчості. Проза автора охоплює всі верстви та стани галицького суспільства – як «справжніх інтелігентів», так і псевдо-інтелігентів, фальшивих патріотів, політиків, різноманітних «невдоволених» і лицемірних.

Як й І. Франко, О. Маковей, підтримуючи радикально-соціалістичні погляди в руслі ідей «громадівського соціалізму» М. Драгоманова, викривав не лише представників української буржуазії, але й польської аристократії. Тому в творі «Два ставки» (1898 р.) письменник використовує оповідання, репортажі, різноманітні публіцистичні прийоми, манеру письма, гумористичні прийоми, сарказм. Тут маємо художній тип «недовольного русина» – юриста, який мав перед нами «всі благодаті Господні», яких йому явно бракувало, а тому бажав більших благ і честі. Він нещадно, зухвало, жорстоко, темно обманює людей, парадоксальним чином обіцяючи їм «відмінити» Дністер, тобто змінити русло його течії.

Справжньою демагогією, в розумінні О. Маковея, були виборчі кампанії до Галицького сейму та австрійського парламенту, що поєднували в собі трохи правди, багато нісенітниць, спекуляції на потребах людей. У «Казці про невдоволеного русина» (1895 р.) О. Маковей викривав буржуазну виборчу систему, брехню послів-депутатів, вірних «псів цісарської влади» і тільки на їх користь. Характерним був сатиричний роман «Вдячний виборець» (1912 р.), у якому змальовано образ лицеміра й брехуна, який лише імітує рух і нічого не робить натомість. Посол Колодинський обманює громадськість, байдуже ставлячись до суспільних інтересів, перебільшуючи «спадщину» перед ними та

применшуючи її для них. Він постійно розповідає про проблеми та хвилювання «вдячного» виборця. Колодинський просто використовує свою владу для власного збагачення.

Схожа за сюжетом була новела О. Маковея «Три політики» (1912 р.), в якій адвокат, посол до крайового сейму Микола Крикливець «стелиться» перед маршалком повіту, графом Артуром Бойовським і хлопським філософом, агітатором селянином Михайлом Горобцем. Усі образи, створені О. Маковеєм, представляють певний художній тип, втілюють політику підступу, обману, вигоди. Кожен із героїв використовує політику для власних інтересів, намагаючись підставити іншого, будує свої плани для досягнення власної цілі, використовуючи усі, навіть найбрудніші методи. У гуморесці «Як я продавав свої новели» (1895 р.) О. Маковей викривав байдужість частини галицької інтелігенції до справ розвитку національної культури, літератури. Дослідник Ф. Погребенник зазначив, що «разом з тим він дотепно висміяв тут численні видання народовців та москвофілів – різні їхні журнали, збірники, календарі та альманахи», які нічого народу не давали [32, с. 127–129].

Викривальний характер має і сатирична новела «Новітній плуг» (1898 р.), у якій О. Маковей критикує діяльність товариства «Просвіта», яке очолювали народовці, через брак інтересу в них до соціальної проблематики. «Жива пан-просвітницька» промова є прикладом недалекоглядних пустопорожніх балачок і обіцянок, які лише експлуатують лояльність людей. Найвідомішим твором О. Маковея був роман «Дядько Дорко», в якому яскраво описаний геній Галичанина. Мова йшла про нове покоління, яке абсолютно байдуже до долі Батьківщини, воліє вирішувати власні проблеми, нехтуючи високими морально-естетичними, зрештою, людськими принципами. Водночас автор у цьому творі викладає власну галицьку інтелектуальну ідею: на його думку, він повинен жити потребами народу, відчувати його потреби, захищати народні інтереси, всі свої сили використовувати для добра. Його батьківщина, освічена і багата знаннями, прагне до ідеалізму, завжди вдосконалюється.

Сатиричний роман «Громада на спільну славу» (1913 р.) був вершиною письменницької творчості О. Маковея як автора, що піддав критиці атмосферу фальші, занепаду, корисливості, що панувала між офіційно-урядовою галицькою та буковинською інтелігенцією. Письменник відтворив усіма можливими сатиричними прийомами, зокрема вдалим використанням гіпербол. Ця гіперболічність натуралізована в баченні О. Маковея, спрямована на розкриття певного характеру, вади героя, що полегшує розуміння читачем дійсності, яку має намір відтворити автор. За словами дослідника О. Засенка, кілька творів («Весняні бурі», «Мандоліна» та ін.) О. Маковей присвятив молоді, виявив її ідейні інтереси, просвітницькі, наукові прагнення, його молоді герої – переважно галицька гімназійна молодь. Дослідник вказав на напівавтобіографічність повісті «Весняні бурі», особливо на суспільно-політичну атмосферу, в якій зростав майбутній письменник [23, с. 144].

Творчість О. Маковея отримала визнання в літературному світі. Навесні 1899 р. Фонд сприяння молодим письменникам, за рекомендацією відомого славіста В. Ягича, призначив йому літературну стипендію для наукових студій слов'янської філології при Віденському університеті. Поглиблюючи свої знання, О. Маковей більше часу присвятив студіям слов'янських мов та літератури, відвідуючи семінари відомих учених В. Ягича, К. Гречека, М. Мурка та ін. Предметом особливого зацікавлення стала сербська література, зокрема епопея І. Гундулича (1588–1638 рр.), «Осман». Наслідком стажування О. Маковея стала німецькомовна наукова праця «Beitragezuden Queliendes Gundulifschen «Osman», опублікована В. Ягичем в науковому виданні «Archiv furslavische Philologie» (1904 р.). У Відні О. Маковей знайшов чимало цікавих матеріалів про Хотинську війну (1621 р.), що наштотхнуло його на думку написати твір про цю видатну подію в історії слов'ян. Так була створена згодом його історична повість «Ярошенко» (1903 р.).

У Відні О. Маковей ближче познайомився з німецькими письменниками й обдумав план видання збірника кращих творів українських прозаїків у перекладі німецькою мовою. Про свій задум він повідомив у листі до І. Франка, який гаряче

підтримав цю ідею, поінформувавши про неї читачів «Літературно-наукового вісника».

Велике бажання О. Маковея присвятити себе науці, вивченню української та слов'янської філології не відповіло його матеріальним можливостям. «Дуже добре заняття, – казав він іронічно, – але треба мати що їсти». Необхідність постійно піклуватися про хліб насущний змусила шукати більш стабільного заробітку, ніж давала журналістська та письменницька праця. Такий заробіток забезпечила йому посада викладача в Чернівецькій учительській семінарії, де він почав викладати з 1899 р. Заснована 1870 р. як німецька учительська семінарія, вона і через 30 років не зазнала змін. Навчання проводилося виключно німецькою мовою, мова ж корінного населення – українська та молдавська (румунська) – вивчалися факультативно. «Австрійський уряд, як захопив край (Буковину. – *Авт.*) у свої залізні руки, – писав О. Маковей, як більше як сто років не давав нічого ані українцям, ані волохам (населення, з якого сформувалися молдавська та румунська нації. – *Авт.*), тільки все понімечив, усюди позаводив німецьку мову і в уряди, і в школи ...» [5, с. 2].

Непересічний педагогічний талант допоміг О. Маковею подолати перешкоди і завоювати для себе авторитет і повагу серед гімназистів та колег. У 1901 р. Чернівецький університет надав О. Маковееві ступінь доктора філософії за монографію «Панько Олелькович Куліш», опубліковану 1900 р. в «Літературно-науковому віснику» і видану окремою книжкою. У лютому 1903 р. Наукове товариство імені Шевченка (далі – НТШ) у Львові обрало його дійсним членом філологічної секції. Проте, навіть ці високі наукові регалії не давали право обійняти посаду головного учителя в гімназії. Довелось скласти спеціальний іспит у 1905 р. на диплом учителя німецької, польської і української мови та літератури в середніх школах цісарської Австро-Угорщини. З того часу і до смерті О. Маковей самовіддано поєднував педагогічну працю з літературною.

Виходячи далеко за межі офіційної програми, він давав учням глибокі знання з нової української літератури (І. Котляревський, Т. Шевченко, Г. Квітка-Основ'яненко, М. Шашкевич, К. Федькович, І. Франко та ін.), народної творчості,

української мови, розвиваючи природне обдарування учнів, їхній інтелект, вольові якості. Тривалий час, працюючи викладачем, а в останні роки життя – директором учительської семінарії, Маковей-просвітитель виступав проти схоластики, поширених тоді консервативних поглядів на виховання. У численних публіцистичних виступах, науково-педагогічних статтях, філологічних працях (зокрема, в учительській газеті «Промінь», у київських газетах і журналах «Громадська думка», «Шершень» та ін.) О. Маковей обстоював необхідність упровадження загальної освіти, потребу виховувати свідомих громадян, готових до суспільно корисної праці.

У жовтні 1904 р. О. Маковей було запрошено до участі в ювілеї з нагоди 35-річчя літературної діяльності видатного наддніпрянського письменника І. Нечуя-Левицького. У грудні того ж року він вдруге відвідав Київ (перший раз це було в р.), де зустрічався з М. Лисенком, К. Стеценком, Б. Грінченком та ін., ознайомився з культурно-громадським життям в Україні. Позитивним наслідком цієї подорожі стала співпраця О. Маковей у журналі «Шершень» (1906 р.) та газеті «Громадська думка», це була перша щоденна українська громадсько-політична і культурно-просвітницька газета в Києві. У першому виданні було опубліковано вірші «Коли б я польським графом був», «Колисанка» («Сидять пани над Невою») сатиричний відгук на Маніфест 17 жовтня 1905 р., «Нові святі», «Це пісня не нова», «Чудо» та ін. 24 лютого 1906 р. «Громадська думка» опублікувала антиурядову статтю О. Маковей «Листи з Буковини». Стаття викликала негативну реакцію серед частини галицького суспільства. О. Маковей відгукнувся листом «Відповідь моїм приятелям» (1906 р.), який став взірцем полемічних публіцистичних виступів проти політичних опонентів [5, с. 2].

Улітку 1909 р. О. Маковей знову побував у Києві, де, крім доповіді про літературний рух у Галичині, відбулася презентація пісні-канту «Пречистая Діво, мати Руського краю», світський текст якої, на замовлення видатного композитора М. Лисенка, написав О. Маковей, його ж заходами пісню було видано в м. Жовкві на Львівщині. Частину тиражу пісні О. Маковей привіз композитору, основоположнику української класичної музики. Уперше її виконав хор на

вечірці, влаштованій на честь українського гостя із сусідньої Габсбурзької монархії [17].

О. Маковей був справді «голосом свого часу», одним із чільних українських діячів в Австро-Угорщині, внесок якого в національно-культурне і літературне життя важко переоцінити. Він не тільки створив себе, але й відкрив двері в літературний світ для багатьох письменників-початківців. Митець мав довіру серед галицької інтелектуальної еліти, оскільки був на «одній хвилі» з І. Франком, В. Стефаником, О. Кобилянською та іншими авторитетами, з якими в різний час мав теплі особисті контакти. Зокрема, він, як відомо, зблизився з І. Франком, який став для О. Маковея «хрещеним батьком», авторитетом і справжнім учителем літератури. Особливі стосунки були в нього з буковинською письменницею О. Кобилянською, для якої О. Маковей був творчим і духовним наставником, другом і натхненником [36].

У своїх творах О. Маковей викривав фальшивих патріотів, інтелігентів, галицьких міщан, чинів, панків і бізнесменів, хабарників, брехунів, вказуючи на їхні вади, засуджуючи їхні дії, принципи, звичаї, лицемірство і тиранію, використовуючи саркастичну сатиру, вустами героїв промовляв типовий «вчений галичанин». Крім того, були герої, в яких автор представляв ідею вдумливої, свідомої, інтелектуально розвиненої, добре освіченої та компетентної галицької інтелігенції. Життя пересічних городян значною мірою стало героями його творів. Першими перлинами творчості О. Маковея про Галичину та місцеву інтелігенцію були «Два ставки», «Дядько Дорко» та ін. Саме в цих творах письменник яскраво створив усю складність життя галицької інтелігенції, представивши нам дійсність з усією її суперечливістю та складністю суспільних процесів [37].

О. Маковея називали «перлиною» творчості багатьох літературних імен, без яких важко уявити сучасну українську літературу. Редактор, критик, педагог за короткий час виховав плеяду талановитих українських письменників як співредактор у «Буковині» та «Літературно-науковому вістнику». Понад два з половиною роки (1895–1897 рр.) О. Маковей очолював чернівецький часопис

«Буковина», завдяки його досвіду та наполегливій праці газета швидко перетворилася з місцевого видання на громадсько-художній орган усієї України.

О. Маковей був відданим творцем на ниві української культури та освіти, залишив значний слід у розвитку української літератури. Його мудрі слова були сповнені любові до народу, віри в прийдешні добрі часи, насмішка, спрямована на гнобителів простого народу та противників українського національного ідеалу [45]. Як відомо, Чернівецький університет у 1901 р. надав О. Маковоє ступінь доктора філософії за монографію «Панько Омелькович Куліш», опубліковану 1900 р. в «Літературно-науковому віснику» і видану окремою книжкою. За його літературознавчу працю 1903 р. НТШ обрало його дійсним членом мовознавчої секції, що на той час було найвищою відзнакою в українському науковому світі.

Водночас О. Маковей цікавився творчістю українського письменника, композитора, православного священника, громадського діяча з Буковини Сидора (Ісидора) Воробкевича, але про це відомо небагато. Сам С. Воробкевич мав важке і виснажливе життя, багато сил та енергії віддав освітянській та громадській справі, до цього додалися особисті страждання. Тому йому допомагав, особливо в останні роки життя, О. Маковей, який жив неподалік і дуже поважав панотця. О. Маковей робив усе можливе для підтримки С. Воробкевича, збереження його імені та творчої спадщини в Україні. Зокрема, він вибирав з різних журналів, упорядковував твори і видав їх у трьох томах в 1921 р. Водночас збирав матеріали для дослідження про С. Воробкевича, але не встиг його закінчити, проте використав їх у великій статті, яка не втратила свого значення й досі. Згаданий тритомник був найбільш повним і солідним виданням творів буковинського автора.

З 1902 р. О. Маковей був одним із найактивніших учасників Історичного товариства Чернівців. Він ретельно стежив за всіма цінними історичними відомостями і навіть був рецензентом наукових праць Раймонда Фрідріха Кайнделя та Володимира Мільковича. Він також писав свої дослідження, які не втратили свого наукового значення й донині, оскільки намагався використати якомога більшу кількість джерел з кожної теми. Він був дуже сумлінним і

ґрунтовним дослідником, завжди мав свою оригінальну думку і, до того ж, рідкісний талант для вченого, а його журналістська практика давала йому можливість донести її до читачів у доступній формі.

Водночас О. Маковей мав свою думку щодо історії українського національного руху та суспільної думки в Галичині в ХІХ – на початку ХХ ст. Серед його праць у цьому напрямку заслуговують на увагу «Три галицькі граматики» (Іван Могильницький, Юзеф Левицький, Юзеф Лозинський)» (1903 р.), «Відродження галицьких русинів. Пера і кроки» (1902 р.), «З письменницького життя» (1902 р.) та ін.

Творчість О. Маковея не можна розглядати без тісного зв'язку з історичним контекстом того часу. Зокрема, досі залишається актуальною, але малодослідженою тема причин виникнення та поширення москвофільства (русофільства) на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ ст. Публікації О. Маковея на цю тему свого часу викликали чимало суперечок серед української інтелігенції в Австро-Угорщині. І сьогодні науковці, що займаються вивченням українського національного руху в Габсбурзькій монархії, не можуть оминати скрупульозних праць О. Маковея з історії громадського життя Буковини 1850–1870-х рр.: «Перші загальні збори товариства «Руська бесіда» в Чернівцях» (1909 р.), «Олександр Попович» (1909 р.), «60 років політики» (1909 р.) та ін. Протягом 1908–1909 рр. він підготував і опублікував у львівській пресі збірку історичних документів «Матеріали до історії Буковинської Русі».

Незважаючи на постійну зайнятість, О. Маковей не відмовлявся від активної участі в громадських справах, що були одним з важливих напрямків його діяльності. Так, на запрошення «Жіночого товариства» він у 1908 р. прочитав лекцію «Про давній літературний рух Буковини».

У Чернівцях відбулися важливі особисті події в житті О. Маковея. Сюди він привіз хвору матір, щоб місцеві лікарі врятували їй життя. Він не міг пропустити гіркі моменти прощання з нею (був дуже прив'язаний до матері все життя, а втрата найближчої людини була для нього дуже болісна).

Коли розпочалася Перша світова війна в 1914 р., О. Маковей – офіцера запасу в австрійській армії, було мобілізовано на фронт. Там він виконував різноманітні обов'язки, зокрема військового перекладача, керівника поштовою цензурою, з поєднанням із працею у радіо групі. Воєнне життя вибило його з ритму та підірвало здоров'я. На фронті він побачив усі жахи, які приносила людям війна: «Переїхав я тисячі кілометрів, через самі Карпати три рази, бачив руйнування, зруйновані міста і села ..., бачив лихо, про яке й не снилося мені».

У своєму вірші «На границі», написаному в роки війни, О. Маковей зі сльозами запитував:

Чи оживеш ти ще, нещасний краю,
Народе мій, по сім страшнім розбою...

Після звільнення з війська 1918 р. О. Маковей повернувся до Заліщик (нині Тернопільська область), де розпочав відновлювати зруйновану будівлю семінарії. Він з радістю приймав молодь із навколишніх сіл до семінарії, виховуючи підрастаюче покоління в дусі патріотизму, за що в лютому 1921 р. був затриманий польською поліцією, вже після насильного входження українських земель до складу Другої Речі Посполитої після військово-політичної поразки ЗУНР. Переслідування польської поліції не налякало письменника. У своїх нових творах в останні роки життя, у 1922–1925 рр., він гостро висміяв нові порядки, встановлені польською шляхтою («Мухолап», «КВД», «Шерлок Гольмс» та ін.). О. Маковей видав дві збірки творів – «Кроваве поле» (1921 р.) і «Примруженим оком» (1923 р.), писав оповідання, новели, гуморески та публіцистичні статті.

Таким чином, літературна і наукова творчість О. Маковей була значною і різноманітною. Він активно працював як публіцист, філософ, політичний діяч і науковець. О. Маковей писав численні статті та есе на політичні, соціальні та філософські теми, був також відомий своїми науковими дослідженнями з історії, філософії та політології, де розкривав важливі аспекти історичного минулого українського народу та політичного розвитку. Серед його творчих досягнень були також літературні роботи, в яких він висловлював свої прогресивні ідеї та погляди через художній вираз.

РОЗДІЛ 3. ДІЯЛЬНІСТЬ НА ПЕДАГОГІЧНІЙ НИВІ

Рівень освіченості українського населення на етнічних землях в кінці XIX – на початку XX ст. не був надто високим. Освічена еліта була, по суті, провідником українського національного руху в XIX ст. Так, під час перебування О. Маковея на Буковині було лише близько 1100 свідомих українців, або 0,36 % від усього населення. На початку XX століття вчителі української мови та літератури Буковини створили «Товариство викладачів вищих шкіл імені Сковороди», за словами Василя Сімовича, О. Маковей увійшов до керівного складу товариства. Він разом з уже згаданим В. Сімовичем та Юліаном Кобилянським відіграв важливу роль у розвитку української середньої приватної школи. Натомість державні українські школи були в той час важкодоступні. Хоча О. Маковей був неймовірно зайнятий, він, як правило, не відмовлявся брати участь у громадських заходах національно-просвітницького спрямування. Наприклад, у 1908 р. на запрошення товариства «Жіноче товариство» він прочитав лекцію «Античний літературний рух на Буковині».

Тоді ж, як відомо, відбувалися важливі особисті події в його житті. Він привіз хвору матір до місцевих лікарів, щоб врятувати їй життя. Був дуже прив'язаний до матері протягом усього життя і не міг пережити гірких хвилин прощання з нею. «З її смертю я втратив найближчу мету життя, тепер мені немає кого шукати, я почуваюся самотнім у своєму житті», – згодом писав О. Маковей.

Але тут, після переїзду на Буковину, в нього були і набагато щасливіші часи. «У 1905 році я зложив учительський іспит і одружився з Ольгою Кордубівною. Мені тоді було 38 років, їй – 25. Одружитися було найрозумнішим учинком, який я коли-небудь зробив. Я зробив це для себе, тому що ніхто не полегшував моє життя, як моя дружина» [7, с. 308], – писав О. Маковей.

Під час перебування О. Маковея в Чернівцях часто виникали непорозуміння через його політичні погляди, щодо яких він завжди мав власну думку, тому коли наприкінці 1909 р. його запросили до Львова на вакантне місце викладача жіночої духовної семінарії, після довгих роздумів, з важкими сумнівами восени 1910 р. він прийняв запрошення. Як виявилось невдовзі, його вагання були

небезпідставні. Ідейно-політичні опоненти зустріли О. Маковея наклепами та провокаціями. Відповіддю недругам була сатирична поема «Ревун», спершу опублікована в газеті «Руслан», а згодом видана окремим виданням (Львів, 1911).

У Львові доктор О. Маковей мешкав у кам'яниці №18 по вулиці Калічій (тепер – вул. Каліча Гора). У поєдинку з численними політичними опонентами О. Маковей, зрештою, через досить короткий час змушений був покинути Львів. Разом із дружиною, яка завжди й у всьому його підтримувала, він перебрався до містечка Заліщик на Теропільщині, де обійняв посаду директора вчительської семінарії – чи не найбільшій тоді у Східній Галичині [7, с. 308].

Як завжди, О. Маковей із натхненням взявся до важкої праці, але знову дійсність внесла свої коректи. Почалася Перша світова війна і його мобілізували як офіцера резерву. Чотири роки життя, як уже відзначалося раніше, О. Маковей віддав війні. Півтора року з них служив перекладачем з російської мови при штабі кавалерійської дивізії, також у поштовій цензурі в Чернівцях. Останні роки військової служби О. Маковей був перекладачем при штабі Карпатського корпусу австро-угорської армії [7, с. 264].

У липні 1918 р., напередодні закінчення Першої світової війни та розпаду Габсбурзької монархії, О. Маковей повернувся в Заліщики, підтримав проголошення і розбудову ЗУНР. Тут він поступово відбудовує учительську семінарію, занедбану в роки війни, займається громадською роботою, зокрема організовує в місті товариство взаємодопомоги «Сила», що захищало й допомагало родинам, потерпілим від війни й окупаційної влади. Щоправда, громадська активність доктора О. Маковея дратувала нову польську владу, що була встановлена із середини 1919 р. Його за нібито «зраду держави» та «українізацію» шкільної освіти в лютому 1921 р. протримали шість днів у чортківській тюрмі. Тільки завдяки своєму авторитету та популярності як педагога і письменника він залишився на посаді директора. Також, звичайно, продовжував писати.

З 1913 р. до своєї смерті письменник обіймав (за винятком воєнного лихоліття, коли був на фронті) посаду директора вчительської семінарії у галицько-подільському містечку Заліщики.

Але життєві випробування далися взнаки, і 21 серпня 1925 р. Осип Маковей відійшов у вічність. Похований у Заліщиках, його могила, гарно впорядкована та доглянута вдячними мешканцями містечка, завжди нагадує про цього працюючого чоловіка.

Мабуть, найкраще про роль О. Маковея як редактора, літературознавця і педагога розповів відомий український мовознавець, видавець, публіцист, редактор, педагог і громадсько-культурний діяч, сучасник письменника Василь Сімович. Багато років у Чернівцях вони працювали на українській ниві разом і навіть жили поруч. З-під пера В. Сімовича вийшли дослідження «Осип Маковей» (1925 р.), «Листування Лесі Українки з Маковеем» (1933 р.), «Українське шкільництво на Буковині» (1932 р.)» [11, с. 35].

В. Сімович писав у своїй розвідці «Осип Маковей»: «Маковейів літературний доробок непомірно великий, дарма що не зібраний, а порозкиданий по всіх українських виданнях, наддніпрянських і західноукраїнських... Поезія – лірика, сатира, поема, – новеля, фейлетон, повість, оповідання для молоді, публіцистика, історично-літературний нарис, наукові бібліографії, філологічні розправи... Хіба тільки драм не писав Маковей, та й то невідомо, чи не знайдеться дечого з драматичної поезії в його величезнім недрукованім архіві... Він, ще на школярській лаві, проявляє себе по журналах та по газетах і до самої смерті друкує свої твори в періодичній пресі. А далі ще йде громадська діяльність, йде праця педагога. За 40 років своєї праці Маковей дав стільки українській громаді, що редакція «Літературно-наукового вістника» мусила (1924 р.) з браку місця спис його творів, зладжений Д. Лукіяновичем, на велику шкоду громади, усунути зі свого журналу ... А що ще лишилося ненадрукованим! Аж як усе це з'явиться друком, що написав Маковей, український громадянин зможе пересвідчитись, як багато дав він українській літературі, публіцистиці, може, й науці, який плодючий був із нього письменник, які в нього були життєві інтереси» [39].

Ще будучи студентом, О. Маковей виступав у журналах і газетах, публікував свої твори в періодиці аж до самої смерті [40]. І хоча педагогічна робота, здавалося, забирала його весь час, О. Маковей не полишав улюбленої літературної праці і багато служив на цій ниві. Усі науковці згадують його без перебільшення титанічну працю у виданні і збереженні спадщини видатного буковинського письменника Юрія Федьковича.

Хоча О. Маковей відомий переважно як письменник, а також громадський діяч, ідеолог та публіцист, його внесок у педагогіку також є досить значним. Він віддавав велику увагу питанням освіти та виховання підростаючого покоління, вважаючи їх ключовими для формування національної свідомості та ідентичності. Насамкінець, хотілося б навести деякі ключові аспекти його педагогічної діяльності:

- пропаганда національної освіти: О. Маковей активно виступав за розвиток української національної освіти та вивчення української мови, історії та культури в школах краю, де йому доводилося працювати;

- необхідність патріотичного виховання: він підтримував ініціативи з патріотичного виховання української молоді, спрямовані на виховання любові до своєї країни та рідної нації;

- участь у педагогічних програмах: О. Маковей був відомий участю в розробці педагогічних програм, де він сприяв включенню національних тем і матеріалів у навчальні плани.

- публікації з педагогічної тематики: він також писав статті та есе, присвячені питанням освіти та виховання, де висловлював свої погляди на важливість педагогічної діяльності для майбутнього нації.

Педагогічна діяльність О. Маковея не була без перешкод. Як уже зазначалося, в протистоянні з численними противниками він був змушений покинути Львів (травень 1913 р.) і переїхав до містечка Заліщики, де став директором вчительської семінарії. Під час Першої світової війни письменника, як офіцера запасу, призвали на війну. Майже чотири роки О. Маковей присвятив життя солдатській службі. В останні роки служби працював перекладачем при

штабі Карпатського корпусу, але тяжів до педагогічної роботи. Протягом усього цього часу він мріяв про повернення до Заліщик та відновлення життя в зруйнованій семінарії.

Якийсь час О. Маковей наприкінці Першої світової війни, як і частина галичан і буковинців, перебував на Наддніпрянській Україні, де опинився в Одесі (11 квітня – 5 липня 1918 р.), але в липні 1918 року знову повернувся до Заліщик, де зайнявся громадською діяльністю, почав відновлювати школу та організував товариство взаємодопомоги «Сила» (з 1919 р.), яке захищало й допомагало родинам, постраждалим від війни та окупаційної влади.

Письменник вірив у світле майбутнє українського народу і своєю різнобічною діяльністю сприяв йому. У лютому 1921 р. нововстановлена польська влада арештувала його нібито за «українізацію» своєї гімназії та ув'язнила в Чортківській тюрмі, безпосередньо після шевченківського вечора, де О. Маковей прочитав доповідь про життя і творчість Великого Кобзаря. Проте під тиском студентів і громадськості поліція змушена була відпустити його через короткий час із неволі. Постійний нагляд поліції не налякав письменника: у своїх нових творах 1922–1925 років він гостро висміював нові порядки, встановлені польською шляхтою («Мухолап», «КВД», «Шерлок Гольмс» та ін.).

Хоча педагогічна діяльність О. Маковея не є так відомою, як його громадська чи ідеологічна робота, а особливо письменницька творчість, вона відіграла значну роль у формуванні національної свідомості та ідентичності українського народу.

РОЗДІЛ 4. О. МАКОВЕЙ ЯК ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

Перші кроки в громадсько-політичній діяльності О. Маковей зробив у гімназійні роки у Львівській, зазначимо – єдиній на момент заснування в Україні академічній гімназії з українською мовою викладання (1879–1887). Старшокласники того часу цікавилися суспільно-політичним життям і, звичайно, забороненою літературою. Гімназія не сприяла такому інтересу, навпаки, рішуче противилася. З новими ідеями молодь знайомилася в нелегальних студентських гуртках («громадах») [32, с. 11]. У 1884 р. група львівських гімназистів, серед яких був і О. Маковей, заснувала таємний гурток «Згода». Свою діяльність письменник досить детально описав у оповіданні «Весняні бурі» (Львів, 1895) та у відомій статті «Історія студентського товариства» (Львів, 1912), написаній на основі спогадів [13, с. 101]. На додаток до О. Маковея, членами підпільного студентського гуртка були також К. Студинський і В. Лаврівський, майбутній автор «України irredent'и» Ю. Бачинський, В. Будзиновський та ін. Пізніше К. Студинський писав про це у своїх спогадах: «Не дивно, що частина молоді шукала собі освіти навіть поза школою і збиралася в окремих гуртках, де ділила свої думки та ідеї з друзями» [13, с. 102].

Як засвідчив О. Маковей, учасники клубу ставили собі за мету «заздалегідь попрактикуватися в будь-якій галузі, разом навчитися, щоб у майбутньому бути корисними суспільству». Таємне товариство вело добре організовану просвітницьку роботу, його учасники читали одну-дві доповіді на щотижневих зборах, влаштовували вечірки (так звані «справи») тощо. Загалом таємні студентські гуртки були важливим елементом у вихованні тогочасної молоді. Саме в такому гуртку учень львівської гімназії О. Маковей ближче познайомився з «Кобзарем» Т. Шевченка та творчістю зачинателів нової української літератури І. Котляревського, М. Шашкевича та ін. Навчаючись у старших класах гімназії, він брав активну участь у громадській діяльності, був одним із керівників учнівського гуртка. Коли збиратися в гімназії було небезпечно, гурток проводив свої засідання в т. зв. «кавалерській» кімнаті О. Маковея. Він також підтримував бібліотеку спільноти [20, с. 105].

Зрозуміло, що в бібліотеці таємного клубу були твори авторів, вивчення яких здебільшого не входило до навчальної програми. Як свідчать спогади В. Будзиновського, іншого члена гуртка, тогочасна молодь читала «німецький соціалістичний журнал “Die Neue Zeit” ..., журнали ... “Przegląd Społeczny” в Парижі, революційно-соціалістичні польські журнали “Przedświt”. З книжок: Шефле, Лясяля, Кавтського, Маркса й Енгельса, Моргана, Туна, Каблюкова, ... Степняка, Плеханова й інших, Дрепера, різні твори Спенсера, Дарвіна, Тена, Ліперта, Льебока, Ляфарга і багато інших авторів». Крім того, гімназисти підтримували зв'язки з українським політичним емігрантом з Росії, автором теорії «громадівського соціалізму» М. Драгомановим, який також надсилав їм літературу відповідного спрямування.

Безумовно, великий вплив на формування світогляду О. Маковей мали І. Франко та М. Павлик, послідовники М. Драгоманова на галицькому ґрунті. Про це, зокрема, О. Маковей писав у своїй автобіографії (1924 р.): «Нові ідеї (соціалізм і ліберальні погляди), апостолами яких були Франко і Павлик, можливо, не подобалися жодному з моїх учителів, але вони були відомі великому класу» [32, с. 10]. Тому з великим інтересом О. Маковей перечитував Франків журнал «Світ», який він видавав у Львові разом з І. Белеєм (1881–1882 рр.) та інші тогочасні видання І. Франка та М. Павлика.

Першого листа О. Маковей сам написав до І. Франка. Разом із листом він надіслав письменникові прохання надрукувати його переклади та основні твори в народовському журналі «Зоря» у Львові. Гімназістам заборонялося друкувати свої твори в газетах і журналах без дозволу дирекції. Водночас О. Маковей підтримував контакти з польським молодіжним таємним товариством та отримував від нього літературу [38, с. 187–188], виданням Б. Віслоуха «Przegląd Społeczny» («Громадський огляд») у 1886–1887 рр., коли вийшло вісімнадцять щомісячних номерів.

Під час навчання у Львівській гімназії О. Маковей перебував у дуже скрутному матеріальному становищі. Він жив у пансіоні, часто недоїдав, тому з другого класу мусив утримувати себе приватними уроками.

Активна громадська діяльність молодого О. Маковея не залишилася поза увагою оточуючих. У листопаді 1886 р. на О. Маковея та інших гуртківців зробили донос і змусили на деякий час припинити свою роботу. Згадана група «Згода» не була соціалістичною, хоча місцеві москвофіли такою її вважали. З цього приводу О. Маковей записав у щоденнику таке: «Кружок не сміє зникнути і не зникне ніколи!... Діяльність у гімназії дуже радісна, хоч якась частина учнів цікавиться собою» [32, с. 10].

У 1887 р. О. Маковей вступив на філософський факультет Львівського університету, де навчався до 1893 р. Водночас, він, маючи вже певний досвід громадської роботи з гімназійних років, включився в студентський рух, переважно в діяльність товариства «Академічне братство». Очевидно, після того, як покоління О. Маковея прийшло до вищих навчальних закладів, спостерігався новий розвиток студентської активності. Це було пов'язано з тим, що молодий Осип представляв покоління переважно світської інтелігенції, що було покликано замінити домінуючу роль греко-католицького духовенства в українському національному русі Галичини упродовж XIX ст.

О. Маковей разом з іншими першокурсниками Львівського університету (В. Будзиновським, М. Ганкевичем та Є. Козакевичем) розпочав видання нового літературно-наукового журналу «Товариш» (1888 р.) [18, с. 109]. Водночас О. Маковей у своєму щоденнику писав, що метою газети було поширення прогресивних ідей серед тогочасної молоді, без відкритого втручання в політику, а також читання, рецензування наукових праць, публікації віршів, оповідань тощо [41, с. 157].

24 липня 1888 р. у видавництві Літературного товариства імені Шевченка у Львові вийшло перше і, як виявилось, останнє видання «Товариша» (підзаголовок «Літературно-науковий текст»). У «Товариші» надруковано віршований вірш О. Маковея «На самоті». 13 лютого 1889 р. О. Маковей у своєму «Щоденнику» писав: «Товариш» не буде надрукований. Поки він був у руках франківців, була надія, що він не пропаде» [41, с. 157].

Влітку 1889 року О. Маковей, будучи учасником походів у Карпати, разом із Дегенами з Подністров'я та іншими, був звинувачений у справі «заколоту публічного спокою», що увійшов в історію як «процес Дегена і товаришів». У липні 1889 р. О. Маковей разом із І. Франком і Дегенами взяв участь у мандрівці в Карпати: провів тиждень літнього відпочинку в с. Дидьова на Турківщині. Пароходом у згаданому селі був приятель І. Франка О. Кузів. Студент університету О. Маковей, за даними львівської дирекції поліції від 18 серпня 1889 р., був свояком о. І. Кузіва», що підтверджує Д. Лукіянович.

Про цю мандрівку О. Маковей писав у своєму щоденнику: «По комерсі у Макса Вікся (ресторан у Львові. – *Авт.*) виїхали ми 21/VII до дня о 4 год.[ині] до Перемишля, а потім через Хирів до Устрік. Там ждала вже на нас фіра отця Кузіва, котрою серед дощу і болота, натомившись з десять годин, дістались ми через Лютовська до Дидьови коло півночі. Їхало нас п'ятеро: т.[о] є.[сть] Наталія Вікторівна і Марія Вікторівна Дегени, доньки генерал-майора російського і їх брат Сергій Вікторович Деген, кандидат по слов'янській філології, а тепер учитель французького языка в духовній семінарії в Києві. Ті росіяни приїхали з Києва, щоб побачити Галичину (гори), навчитись трохи ліпше говорити по-українськи через щоденну розмову і щоб пізнати нас (З ними приїхав ще Левківський і Кистяковський, син славного українця). З обома лично познакомився я ві Львові. Дальше їхав до Дидьови Франко і я. Отже, від 21/VII, а радше від 22/VII був я, Франко і Сергій Деген в Дидьовій по 29/VII. Дні були всілякі: і погідні, і дощові, з вітром і без вітру. Воздух – чиста розкіш, аж груди розпирає. Я звидів майже всі гори коло Дидьової (чудесну місцевість Мучне, Кичеру, полонини, гори за церквою і т. д., купався двічі в Сяні, прочитав дещо з Гліба Успенського, всі новелі Дигасінського і т. п.» [15, с. 224].

О. Маковей підсумовував у своєму щоденнику: «Поворот був немилий: дощ, хмарно, а щоб дістатись з Дидьової до Львова, то ми потребували аж 26 годин часу. Обидві росіянки (сестри Н. і М. Дегени. – *Авт.*) лишились ще в Дидьові, а ми з приїхали до Львова 30 вечором. 31. VII, полагодившиш прерізні справи, приїхав я в Яворів І. VIII» [27, с. 153]. Зрештою, поїздка наддніпрянців до

Галичини завершилася численними арештами та обшуками. О. Маковей також був серед шістнадцяти обвинувачених («оскаржених») осіб. 5 вересня 1889 р. у своєму рідному містечку Яворові О. Маковей занотував у щоденнику наступне: «Дегенів, Франка, Скородинського, Маршинського, Кистяківського арештовано тому зо дві неділі (16–20 серпня 1889 р. – Авт.); бозна за що, а я і додуматись не можу». І водночас додавав: «Нині довідуюсь, що в старостві єсть вже і для мене завізвання зі суду львівського». Прокуратура доручила допитати серед інших і О. Маковея як підозрілого в «злочинній діяльності», який брав участь в екскурсії у Карпати» [24, с. 128].

5 вересня 1889 р. О. Маковею надійшла повістка з'явитися 10 вересня до львівського суду для допиту як підсудного у справі «порушення громадського спокою». Про це він, зокрема, писав у своєму щоденнику: «10 вересня Маєвський допитував мене півтори години і сказав наступне: є підозра, що ці росіяни належать до соціально-революційного таємного товариства в Києві і прибули сюди для вербування молоді до цього товариства і підбурюють проти польської шляхти» [15, с. 224]. У зв'язку з цим прокуратура звернула увагу слідчого судді на з'ясування причин перебування сестер Деген у Галичині, зокрема їхні стосунки з О. Маковеєм та І. Франком. 17 вересня 1889 р. ім'я О. Маковея згадується також у протоколі слідства над І. Франком у Львівському обласному карному суді.

Проте зібрані міліцією, прокуратурою та судом матеріали не дали підстав для притягнення О. Маковея, І. Франко та інших обвинувачених до кримінальної відповідальності та вини. Тому що, згідно з конституцією і чинним законодавством, дії заарештованих і обвинувачених ніколи не були злочином. 16 листопада 1889 р. на підставі висновку прокуратури слідчий суддя припинив розслідування злочину порушення громадського спокою і членства в таємних товариствах за недостатністю доказів і про це офіційно повідомлено всім. Підозрюваних затримали або викликали на допит. Сам процес «молодців» закінчився ганебно для польської влади в Галичині та місцевої поліції. Поляки намагалися представити русинів-українців перед центральним урядом у Відні як небезпечних для суспільного ладу і для держави, що свідчило про загострення

польсько-українських стосунків в австрійській Галичині. О. Маковей був безпосередньо причетний до цих подій.

Паралельно з цим у 1889–1890 роках О. Маковей відбув річну військову службу. Після закінчення військової служби в 1890 р. він продовжив навчання в університеті. «Кінець вісімдесятих років минулого століття характеризується стрімким поривом студентства до самоосвіти та політики», – згадував ровесник О. Маковея В. Будзиновський. Водночас у середині 1870-х рр. під впливом західноєвропейських соціалістичних ідей та «громадівського соціалізму» М. Драгоманова в австрійській Галичині поступово зароджується радикальний рух. Останній базувався на позитивізмі та немарксистських засадах соціалізму. Як відомо, О. Маковей став одним із чільних учасників радикального руху. Загалом радикалізм як політичне явище в Галичині утверджувався двояко: як безпосередньо із Західної Європи, де він зародився і набув розвитку в різних країнах по-різному наприкінці XVIII – в XIX ст., так і в Наддніпрянській Україні (М. Драгоманов, С. Подолинський та ін.). На початку жовтня 1890 р. у Львові було засновано Русько-українську радикальну партію (далі – РУРП) [26, с. 124].

РУРП стала першою українською політичною партією європейського типу, з більш-менш чіткою політичною програмою і фіксованим членством. Не виключено, що О. Маковей саме під впливом І. Франка виявив інтерес до радикальної партії. Наприкінці серпня 1890 р. О. Маковей отримав іменне запрошення на установчий з'їзд РУРП у Львові. Запрошення підписали І. Франко, М. Павлик і Є. Левицький. У запрошенні йшлося про порядок денний установчого з'їзду радикалів. О. Маковей спільно з І. Франком, М. Павликом та іншими радикалами взяв участь в установчому з'їзді першої української політичної партії – РУРП. З'їзд радикалів відбувся в суботу та неділю 4–5 жовтня 1890 р. в помешканні М. Павлика у Львові. Проте О. Маковей, хоч був присутнім на організаційному з'їзді РУРП, не брав активної участі в його роботі» [27, с. 152].

Схильність О. Маковея до літературної творчості не залишилася непоміченою сучасниками, в т. ч. ідейними конкурентами. Враховуючи непрості матеріальні обставини, О. Маковей погоджувався на співпрацю. З березня 1891 р.

до травня 1892 р. він працював помічником редактора львівської народовської газети «Діло», а з червня 1892 р. до березня 1895 р. «заробляв» в «Народній часописі» – українському додатку до урядової «Газети народової», що видавалася польською мовою. У цих газетах, згадував пізніше О. Маковей, він не писав ніяких політичних статей, тільки перекладав фейлетони, писав новинки і т. ін. У 1894 р. О. Маковей став співробітником, а потім редактором народовського часопису «Зоря» у Львові. Очевидно, О. Маковей поступово дистанціювався від соціалістично-радикальних ідей.

Водночас О. Маковей не поривав зв'язки з РУРП. Навесні 1891 р. на сторінках часопису «Народ», партійного органу РУРП, було надруковано поему О. Маковея – «Молох» (твір датовано 1–10 грудня 1888 р.). Вочевидь О. Маковей був присутній також і на II з'їзді РУРП, що відбувся 3–5 жовтня 1891 р. у Львові. Принаймні, це підтверджується збереженим іменним запрошенням («карта вступу») на даний з'їзд для О. Маковея. Запрошення, датоване 15 серпня 1891 р., підписали діячі РУРП М. Павлик, С. Данилович, І. Франко, Р. Ярославич і Є. Левицький. До того ж, у 1894 р. на сторінках часопису «Житє і слово», який видавав І. Франко разом із своєю дружиною Ольгою, було надруковано твір О. Маковея «Новик» (авторське датування: Львів, 1892 р.) [6, с. 93].

У 1895 р. О. Маковей отримав пропозицію стати редактором чернівецької газети «Буковина», на що він, власне, й погодився. З того часу «Буковина» почала виходити чотири рази в тиждень (замість одного разу), а в 1896–1897 рр. – щоденно (крім неділі та свят). Водночас О. Маковей домогся не тільки збільшення періодичності газети «Буковина», але й значно поліпшив її редагування. Свої статті в газеті О. Маковей підписував псевдонімами «Spectator» (тобто оглядач), «Стефан», криптонімами О., О. М., Ом. та ін. Так, наприкінці лютого 1896 р. на сторінках «Буковини» було опубліковано рецензію діяча РУРП М. Ганкевича на працю свого товариша-однопартійця Ю. Бачинського «Україна irredenta». Водночас із початку червня 1896 р. редактор «Буковини» О. Маковей разом із радикалом В. Будзиновським увійшли до складу чернівецького товариства «Руська каса». Наприкінці травня 1896 р. В. Будзиновський, дотогочасний

редактор органу РУРП газети «Громадський голос» і часопису «Радикал», переїхав до м. Чернівці, де працював діловодом згаданого товариства.

У 1896 р. І. Франко в своїй статті «Реалісти чи кар'єристи?», опублікованій на сторінках часопису «Житє і слово», відзначав, що газета «Буковина» «редагована живо і талановито, вона сильна особливо в критиці старого руського а головню народовецького шлендріану і з того погляду певно заслугує на повне признанє. Не даром же єї редактор, д. Маковей, талановитий беллетрист, бувший співробітник «Дѣла» і редактор «Зорі», чоловік щирий і правдомовний [...]» [42].

Очевидно, літературна і видавнича діяльність О. Маковея була тісно пов'язана з його громадською роботою, бо в своїх творах автор відображав власні погляди. Як письменник і громадський діяч О. Маковей відстоював інтереси народу, боровся за вільний розвиток української мови і літератури, національної культури загалом. Він був вірним і відданим діячем на ниві української культури, залишив значний слід у письменницькому розвитку рідного народу. Його любов до праці, надія на краще майбутнє, різка насмішка над «владоможними» та дотепні виступи проти людей, яких ображає громадськість, його чемний сміх над найменшими щоденними проблемами, вадами характеру і т. п. свого часу робили людей кращими, мали вплив на українське суспільство [43].

О. Маковей відомий як український громадський діяч, який присвятив своє життя боротьбі за національні інтереси та незалежність України. Він активно діяв у різних сферах громадського життя, зокрема хотілося б підсумувати наступні:

- політична робота: О. Маковей був одним із ключових фігур українського націоналістичного руху досліджуваного періоду;
- публіцистична діяльність: О. Маковей був активним публіцистом, який писав статті, есе, книги на різні теми щодо національної ідентичності, політики та історії. Він відстоював ідеї українського націоналізму, в широкому розумінні цього слова, та національної самостійності;

Громадська діяльність О. Маковея була тісно переплетена з письменницькою і науковою творчістю. Він був не лише свого часу популярним

українським письменником, але й науковцем і філософом, досліджував історію, культуру та політичні процеси, що відбувалися на теренах України.

Вшанування пам'яті О. Маковея в незалежній Україні, може відбуватися різними способами:

- меморіальні заходи: організація публічних заходів, таких як конференції, семінари або публічні виступи, присвячених життю та діяльності О. Маковея;

- пам'ятні знаки: встановлення пам'ятних таблиць, пам'ятників або інших пам'ятних об'єктів на місцях, де він жив і працював, або пов'язаних із його діяльністю;

- вивчення його творчої спадщини: проведення наукових досліджень та публікацій, присвячених життю та творчості О. Маковея.

На жаль, багатогранна постать О. Маковея не є належно вшанованою в наш час в Україні. Це дає підстави для використання зібраного й опрацьованого матеріалу в закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), зокрема для проведення уроків, позакласних заходів та інших освітніх проєктів, на яких буде вивчатися життя та діяльність О. Маковея. Більш детально це питання буде розглянуто в окремому розділі.

РОЗДІЛ 5. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В ШКОЛІ

Розвиток історичної освіти в сучасній українській школі потребує постійного вдосконалення як змісту історичних матеріалів, так і методики викладання. У шкільному курсі з історії України вчитель має дотримуватися принципів предметної компетентності під час подання матеріалів про історичні постаті. На уроках історії в учнів повинна формуватися історична предметна компетентність, що дозволяє їм самостійно пізнавати, осмислювати та оцінювати минуле України та світу, а також засвоювати соціальний і моральний досвід попередніх поколінь.

Історична предметна компетентність допомагає школярам реалізовувати цілі та завдання як базової загальної освіти, так і навчального предмету, сприяючи розвитку та соціалізації особистості учня як громадянина України, його соціальної адаптації та відповідальності в суспільстві. Аналіз базових шкільних підручників з історії України показує, що, на нашу думку, досі залишаються нерозв'язаними питання відображення історичних постатей у шкільних курсах історії. Недостатньо обсягу і змісту відводиться для відповідних сюжетів, а також навчальних методів і прийомів для формування предметної компетентності в учнів.

В українській історії є багато постатей, життя і діяльність яких варто вивчати у школі. На їхньому прикладі учні можуть засвоювати навчальний матеріал з конкретних історичних періодів, формувати свої світоглядно-ціннісні позиції та практичні навички. Постать О. Маковея заслуговує на більш детальніше вивчення та дослідження. Життєвий шлях О. Маковея, його активна громадська позиція та участь у суспільно-політичних процесах можуть бути корисними для шкільного курсу історії. Ці матеріали можна використовувати історико-краєзнавчій, позакласній роботі, а також на уроках історії України в старших класах.

Талановитий літературно-громадський діяч другої половини XIX – початку XX ст. Осип Маковей ще в кінці XIX ст. був зарахований І. Франком до

«різнобарвної китиці індивідуальностей» галицьких новелістів» [41, с. 524]. Високо оцінюючи мистецький талант свого молодшого колеги, І. Франко характеризував його вміння «орудувати» формою, бережливе ставлення до слова, вміння активно вводити в твори гумор та іронію, вміння «стояти на своєму свідомо і впевнено». І. Франко дав високу оцінку його літературній діяльності, зокрема у виданні «Літературно-наукового вістника». О. Маковей у 90-х роках XIX ст. у своїх перших поетичних творах торкався важливих питань галицького життя та національно-культурного розвитку, обговорював проблеми міста і села, освіти, релігії, емансипації, становлення української інтелігенції, місця жінки. у сім'ї та суспільстві тощо. Активна громадська позиція автора, інтерес до галицького культурного руху, невтомна праця на науковій і літературній ниві вплинули на його прозу і показали письменника як митця, обдарованого словом і вмілого доповідача з проблем, що виникають у художньому дискурсі [21].

О. Маковей – свого часу відомий в Україні та за кордоном письменник, критик і видавець. Як це не дивно, менше відомо про його педагогічну діяльність. Так, в «Українському радянському енциклопедичному словнику» зазначалося: «Маковей Осип Степанович – український письменник, критик, публіцист і громадський діяч» [47, с. 319]. Як бачимо, офіційне видання взагалі не згадує про педагогічну діяльність О. Маковея. Навіть у сучасних українських педагогічних словниках (за редакцією Семена Гончаренка та Миколи Ярмаченка), виданих уже в незалежній Україні, ім'я О. Маковея взагалі не згадується серед відомих українських педагогів. Це свідчить про недостатню оцінку його просвітницької діяльності, насамперед, педагогічного спрямування, що, на нашу думку, є наслідком неповного вивчення цього напрямку його спадщини. Лише в останні роки з'явилася низка публікацій, присвячених розвідці його педагогічної діяльності. Серед них, зокрема, слід виділити дослідження Н. Побірченко «Педагогічна діяльність Осипа Маковея (до 130-річчя від дня народження)» [31, с. 45], М. Мединської-Ковальчук «Директор учительської школи» [29, с. 7].

Дослідники творчої спадщини О. Маковея зазначають, що як письменник він приділяв багато уваги висвітленню проблем громадянсько-патріотичного

виховання українських юнаків і дівчат, а чимало його героїв – це галицька старшокласна молодь 80-х і початку 1890-х рр., коли він почав свою творчу кар'єру. У творчості письменника важливе місце посідають художні твори, усі вони так чи інакше були спрямовані на перегляд змісту і форм виховання на засадах народної педагогіки. Особливе місце в просвітницькій діяльності О. Маковей посідає родинне і сімейне виховання, українська родина. За його глибоким переконанням, вона «найвища вихователька дітей». Найкращим засобом виховання високої духовності, патріотичного духу і патріотизму було тепло домашнього вогнища і дружні стосунки між батьками і дітьми, братами і сестрами.

Чи не узгоджуються ці твердження письменника і педагога з теорією і сучасною практикою сімейного виховання? Відповідь очевидна, так. У своїх художніх творах О. Маковей постійно звертався до проблем виховання підростаючого покоління. Велику увагу приділяв він образу української інтелігенції – вчителів, для яких найвищою професією є служіння рідному народу, відстоювання права народу на рідну школу. Не можна не згадати його художні твори про шкільне життя, публіцистичні виступи, присвячені питанням розвитку національної школи, що є благородною місією вчителя у вихованні мас.

У статті «60 років політики (Лист до товариша-вчителя на Буковині)» О. Маковей писав, що завдання вчителя – не тільки навчати дітей у школі, але й боротися «за економічне визволення нашого народу» з-під ярма всіляких п'явок, лихварів, шкур, ширячи в народі свідомість, створюючи умови, сприятливі для розвитку національної науки, мистецтва і літератури» [3, с. 108].

З біографії О. Маковей дізнаємося, що він почав займатися педагогічною роботою вже як громадський діяч і відомий письменник. В «Автобіографії» він, зокрема, писав: «Я зайнявся викладацьку роботу щиро й із задоволенням і багато зробив для підняття рівня науки про українську мову в цій школі». За спогадами сучасників, основою педагогічної концепції О. Маковей було глибоке переконання, що освіта повинна будуватися на національному ґрунті, а люди повинні розмовляти рідною мовою, інакше виникає почуття меншовартості й

винятковості. Тому він рішуче виступав проти заборони вивчення української мови в школах. О. Маковей був стурбований тим, що справжня історія його народу не вивчається в школах. Тому він надавав великого значення ознайомленню дітей з українським фольклором, який відображає історію народу та його духовні скарби. Працюючи вчителем української мови та літератури, педагог прагнув прищепити своїм учням любов до літератури рідного краю, виховати почуття національної гордості, часто виступав на лекціях з аналізом творчості Т. Шевченка та І. Франка, а їхні твори перечитував напам'ять. О. Маковей був справжнім патріотом, і посіяне ним зерно дало добрий результат – більшість його учнів стали справжніми вчителями-патріотами, стимуляторами демократичної думки серед молоді галицької школи.

Загалом О. Маковей мав високі педагогічні здібності, які полягали в чудовій методиці викладання та глибокому знанні української мови та літератури, польської та німецької мов і літератури, поєднаних із захопленням, контролем, толерантністю, повагою та любов'ю до школярів. Лагідними й шанобливими батьківськими повчаннями він умів привернути молодь до відповідної дисципліни. Був справді другом молоді та природним учителем. Важливі якості О. Маковея як педагога, яких варто навчити сучасних вчителів: глибокі знання предмету, методична підготовка, педагогічність, що виражається у високих психолого-педагогічних уміннях і навичках; методи навчання, такі як впевненість у собі, толерантність, допитливість, м'якість, уміння прийти на допомогу нужденному, сором'язливість, рішучість, уміння правильно вирішувати конфліктні ситуації, стриманість, позиція відкритого громадянина, любов до рідну українську мову. На нашу думку, він був справжнім учителем, Педагогом з великої літери [36].

О. Маковей має зайняти важливу щабель у вивченні української історії, зокрема, цікавим також буде розгляд його творів, які мають літературну та історичну цінність, про які хотілося б окремо наголосити, їх можна використовувати на уроках історії України (як і української літератури) в школі:

- Маковей О. С. Вірші та оповідання. Центр навчальної літератури. 2020. 284 с.;

- Маковей, О. С. Вибране : для старш. шк. віку : [твори шк. програми для обов'язкового читання та вивчення]. Київ. : Школа, 2008. 190 с.;

Загалом у колі українських письменників-класиків, творчість яких припала на кінець XIX – початок XX ст., одне з почесних місць належить О. Маковею (1867–1925) – талановитому поету, прозаїку, публіцисту, літературному критику, редактору ряду видань і педагогу. У вище згаданій книжці представлено найкращі прозові та поетичні твори письменника, що можуть з успіхом бути використані для читання дітей старшого шкільного віку:

- Маковей О.С. Вибрані твори / Упорядкування, вступ. стаття («Поет, прозаїк, публіцист») та примітки Олекси Засенка; Портр. та мал. худож. І.М. Гаврилюка. Київ: Дніпро, 1971. 223 с.

У цій книзі представлено кращі поетичні та прозові твори письменника. Особливу увагу читача привернуть блискучі сатиричні мініатюри, в яких затавровано визискувачів та п'явок трудового народу найрізноманітніших мастей, включаючи своїх «рідних» панів;

- Маковей О.С. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1979. 261 с.

До книжки увійшли кращі поетичні та прозові твори Осипа Маковея (1867–1925), в яких змальовано життя на Буковині та в Галичині за часів панування там цісарської Австро-Угорщини;

- Маковей О.С. Вибрані твори / Ред. і вступ. ст. Р. Заклинського. Харків; Київ : Книгоспілка, 1930. XXI, 271 с.

Це збірка вибраних творів українського письменника, літературознавця, перекладача і громадсько-політичного діяча О. Маковея, що вийшла друком 1930 р. наприкінці політики «українізації» на радянській Україні під редакцією письменника, історика і фольклориста Ростислава Заклинського, який написав і вступну статтю. До книги увійшли прозові твори письменника, в яких знайшли своє відображення соціально-побутове життя Галичини та національно-культурні проблеми на межі XIX–XX ст., вміщено фотографію О. Маковея;

- Маковей О.С. Елегія : вибрані поезії. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2021. 72 с.

У пропонованій збірці українського поета, прозаїка, публіциста, критика, літературознавця, перекладача, редактора багатьох періодичних видань, педагога, громадсько-політичного діяча представлено найвідоміші поетичні твори автора, які охоплюють переважно суспільно-політичні теми та передають щире вболівання О. Маковея за народні інтереси;

- Маковей О.С. Залісся: повість. 2-ге вид. справл. Коломия: Галицька Накладня Якова Оренштайна в Коломиї, 384 с.

Повість «Залісся» О. Маковея вперше побачила світ 1897 р. У творі подано широку картину життя галицького села в 1891–1892 рр. Письменник майстерно зображує поведінку людини в різноманітних життєвих ситуаціях. Представлене друге виправлене видання повісті О. Маковея вийшло в серії «Загальна бібліотека», заснованій українським видавцем Яковом Оренштайном;

- Маковей О. З «Подорожі до Києва»: збірник. Відень: Накл. «Чорногори», 1922. 32 с.

У брошурі видавничої спілки «Чорногора», що вийшла під редакцією Кирила Трильовського, зокрема, представлено твір зі збірки О. Маковея «Подорож до Києва» (1897 р.), що була написана під враженням поїздки на Наддніпрянську Україну 1895 р. Матеріал ілюстровано фотографіями;

- Маковей О. З життя і письменства. Літературно-науковий вістник. 1899. Річник 2. Т. 5. С. 162–175.

О. Маковей був автором циклу оглядів «З життя і письменства», що публікувалися в журналі «Літературно-науковий вістник». Представлену роботу з цього циклу присвячено критичному аналізу праць галицьких москвофілів, зокрема розглянуто роботу Осипа Мончаловського «Литературное и политическое украинофильство» та книгу Филипа Свистуна «Прикарпатская Русь под владением Австрии»;

- Маковей О.С. Кроваве поле: вибране. Київ. : Видавничий дім «Кондор», 2021. 156 с.

Пропонована збірка містить найяскравіші зразки «малої прози» О. Маковея, який писав свої твори в різних літературних жанрах;

- Маковей О.С. Народні пісні в записах Осипа Маковея. Київ: Музична Україна, 1981. 103 с.

Учням цікаво буде довідатися, що О. Маковей приділяв значну увагу збиранню і вивченню народних пісень. Збірка містить кращі соціально-побутові пісні, балади та коломийки в записах письменника;

- Маковей О.С. Поезії Осипа Маковея. Львів: Накладом К. Паньковського, з друк. Наук. т-ва. ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1895. 135 с.

Представлена перша збірка віршів письменника, літературознавця, громадсько-політичного діяча О. Маковея вийшла друком у 1895 р. у Львові. До видання увійшли твори 1885–1894 рр., зокрема цикл «Думки і образки». Ця збірка засвідчила демократичну і патріотичну спрямованість творчості автора. Низку творів поета присвячено тяжкій долі простих людей, погляди частини тогочасного духовенства;

- Маковей О.С. Поезії / Упоряд. текстів, вступ. ст. та прим. О. Є. Засенка; ред. колегія: М.П. Бажан та ін. Київ: Радянський письменник, 1967. 319 с.

Поетична творчість О. Маковея посіла досить помітне місце в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. У численних ліричних, епічних, сатиричних і гумористичних творах поета талановито відображено широкий, своєрідний і неповторний світ, зокрема думи, радощі й болі тієї частини західноукраїнської інтелігенції, яка вийшовши з народних низів, найпершим обов'язком своїм вважала служити народові і дбати про його краще майбутнє. Названі твори О. Маковея, опубліковані в різний час, завдяки сучасним інформаційним технологіям є доступними для вчителів і можуть бути використані в навчально-виховному процесі в закладах освіти.

У нашому розумінні використання матеріалів пропонованого дослідження на уроках історії в школі може значно збагатити процес навчання, зокрема історії України в 9 класі (розділ V «Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини у другій половині XIX століття»), де вивчаються відповідні теми (уроки «Основні

течії суспільно-політичного руху на західноукраїнських землях другої половини XIX століття», «Радикалізація національного руху в Галичині» та ін. Ось декілька способів використання матеріалів дослідження на уроках історії України:

- показ відео та аудіо матеріалів: використання документальних фільмів, аудіо-записів інтерв'ю або радіопрограм може допомогти учням краще зрозуміти історичні події та персонажі;

- дискусійні питання: використання результатів дослідження та наукових статей для формулювання дискусійних питань, які стимулюють учнів активно обговорювати та аналізувати історичні події та їхні наслідки;

- використання додаткової літератури: залучення статей, книг або інших наукових джерел як додаткового матеріалу для поглибленого вивчення конкретної історичної теми.

Особливо важливо застосовувати інтерактивні методи навчання, які набули популярності в Україні останнім часом. Інтерактивне навчання передбачає активну участь усіх учнів у навчальному процесі та їх взаємодію між собою. Такі методи, як рольові ігри, спільний аналіз і вирішення проблемних ситуацій, допомагають зробити уроки більш різноманітними та цікавими. Це сприяє розвитку навичок та вмінь учнів, створенню доброзичливої атмосфери в класі, дозволяє вчителю будувати партнерські стосунки з учнями, що значно підвищує якість засвоєння матеріалу. Крім того, інтерактивне навчання сприяє розвитку критичного мислення, навичок ввічливого спілкування та вміння аргументовано захищати свою позицію.

Зокрема, доцільно застосовувати інтерактивну технологію «Мозковий штурм» для пошуку різних варіантів вирішення певної проблеми всім класом протягом короткого часу. Початковим етапом вправи є оголошення проблемного питання, після чого учні висловлюють різні ідеї. Ідеї можуть бути як правильними, так і помилковими; головне, щоб кожен учень не боявся висловити своє бачення. Після цього клас переходить до другого етапу, коли вчитель разом з учнями обговорює кожну із запропонованих ідей. «Мозковий штурм» не лише

розбудить творчу уяву учнів, але й навчить їх толерантно ставитися до думок однокласників.

Для того, щоб зробити навчальний процес різноманітнішим та цікавішим, а також ефективно опрацювати проблемні питання, можна провести дебати. Вчитель обирає тему, яка потребує глибокого аналізу та обговорення. Після оголошення теми уроку учні, заздалегідь поділені на дві групи, починають роботу. Кожна група займає певну позицію і збирає докази та факти на її підтримку, які потім презентує класу. Додатково учасники дебатів повинні спростовувати аргументи своїх опонентів. Важливо, щоб учні залишалися дисциплінованими, контролювали свої емоції та спілкувалися спокійно. Дебати сприяють розвитку критичного мислення, покращують комунікативні навички, вчать вести аргументовані дискусії та толерантно ставитися до думок інших.

Серед сучасних інтерактивних підходів до навчання важливе місце займає компетентнісний підхід, який акцентує увагу не лише на отриманні практичних навичок учнями, але й на формуванні їхніх життєвих цінностей. У процесі навчання важливо, щоб учні розвивали ключові компетентності, які включають у себе комплекс різних знань та вмінь, які набуваються не лише під час навчання у школі, але й протягом усього життя.

Предметні компетентності, з іншого боку, визначаються для кожного конкретного предмету окремо і формуються учнями під час вивчення різних навчальних дисциплін на різних етапах навчання. Так, матеріали нашого дослідження можуть з успіхом сприяти формуванню визначених історичних компетентностей. Наприклад, на уроках історії вчителі допомагають учням розвивати хронологічні, просторові, логічні та аксіологічні навички, а також уміння працювати з інформацією [52, с. 110]

Хронологічна компетентність означає вміння учнів орієнтуватися в історичному часі. Вони повинні бути здатні визначати події за датами, розрізняти причинно-наслідкові зв'язки подій і явищ, а також встановлювати їхню синхронність. Для розвитку цих навичок застосовуються різноманітні методи та

прийоми. У нашому випадку, вивчаючи постать О. Маковея, школярі повинні вміти визначити період австрійської влади, Другої Речі Посполитої та ін.

Інформаційна компетентність передбачає вміння учнів працювати з історичними джерелами. Вона базується на таких навичках, як критичне мислення, оцінка та порівняння джерел історичної інформації, самостійне тлумачення змісту джерел і розпізнавання їхньої інформаційної багатоманітності. Інформаційна компетентність освоюється учнями при вивченні й ознайомленні з джерелами та матеріалами про творчу спадщину, життя і діяльність О. Маковея.

Матеріали дослідження життя і діяльності О. Маковея можуть стати основою для організації позакласної роботи в школі. На позаурочних заняттях вчителі мають змогу самостійно обирати теми, які зацікавлять учнів та сприятимуть їхньому загальному розвитку. Важливою особливістю позакласної діяльності є те, що вона ґрунтується на добровільній участі школярів і може мати різну тривалість, відбуваючись після уроків чи у вихідні дні. Для прикладу, можна присвятити позакласний захід вивченню творчості О. Маковея в історичному контексті.

Сучасна шкільна освіта націлена на формування вільної особистості, що ґрунтується на загальнолюдських та національних цінностях, а також на відчутті громадянської відповідальності. У цьому контексті особливо актуальними стають питання формування національно-історичної свідомості та виховання патріотизму серед школярів. Постать О. Маковея може відігравати ключову роль у цьому процесі. Його життєвий шлях та внесок у розвиток української культури та національної ідентичності становлять важливу складову виховання патріотизму в молодого покоління. Вивчення та розкриття його діяльності може стимулювати серед учнів прояв любові до свого народу і країни, підтримки національних традицій та цінностей.

Особливу увагу слід звернути на ті аспекти життєпису О. Маковея, які підкреслюють його працьовитість, творчість та відданість ідеалам. Він зазнав горя і злиднів у молоді роки, але досягнув життєвого спіху, став відомою людиною. Це може надихнути школярів на більш активну участь у навчальних та

позанавчальних заходах, розвивати їхню самодисципліну та вміння досягати поставлених цілей. Тож використання постаті О. Маковея в шкільному навчальному процесі може стати потужним інструментом для формування патріотичних уявлень та цінностей у молодого покоління, сприяючи розвитку національної свідомості та вихованню активних та відповідальних громадян.

При організації шкільних та позакласних занять вчителі використовують різноманітні методи і форми роботи, спрямовані на активну участь учнів та розвиток їхніх індивідуальних здібностей. Серед них можна виділити екскурсії, факультативи, гуртки тощо. Краєзнавча та екскурсійна робота особливо популярна, оскільки дозволяє учням не лише поглиблювати свої знання з історії та культури, але й наочно ознайомлюватися з пам'ятками минулого. Вона має великий потенціал у формуванні не лише академічних знань, але й громадянських та соціальних компетентностей учнів. Використання різних методів навчання та форм роботи допомагає педагогам краще залучати учнів до навчального процесу та сприяє їхньому розвитку як особистостей. Це дає змогу зробити уроки історії цікавішими, активізує учнів та сприяє їхньому кращому розумінню та усвідомленню історичних подій та процесів.

Таким чином, результати дослідження мають потенціал для широкого застосування в навчальному процесі. Вони можуть послужити як цінне джерело інформації для вчителів на уроках історії, допомагаючи зробити матеріал більш доступним та захопливим для учнів. У цьому контексті інтерактивні методи навчання можуть стати ефективним інструментом для привертання уваги учнів та сприяти їхньому активному залученню до вивчення історії. Використання таких методів дозволить не лише поглибити знання учнів про О. Маковея та його внесок в історію, але й розвинути їхні аналітичні та критичні навички. Такий підхід сприяє розвитку самостійності та творчості учнів, а також формує в них вміння працювати з джерелами та аргументувати свої думки. Крім уроків, матеріали дослідження можуть бути використані для організації позакласної роботи. Це відкриває можливості для більш глибокого вивчення теми, залучаючи учнів до

самостійного пошуку і аналізу інформації про О. Маковея та його історичний період.

ВИСНОВКИ

Осип Маковей – цікавий і авторитетний представник літературного світу кінця XIX – початку XX ст., про який мало відомо широкому загалу в сучасній Україні. Талановитий літератор, чие перо створило популярні свого часу твори, журналіст, визнаний літературний критик, О. Маковей протягом усього свідомого життя активно просував ідею єдиної української літературної мови на Західній Україні та Наддніпрянщині, принцип соборності. У його творах співзвучно злилися краса та могутність української мови. Його слово, як стверджують літературознавці, було і як гострий клинок, і як зворушливий сміх, для нього притаманно свіже розуміння іронії. Воно самотутнє, динамічне, глибоко філософське та переконливе. У якості прозаїка, поета, критика та публіциста він залишив за собою велику творчу спадщину, краща частина якої й досі залишається актуальною та, на жаль, недостатньо відомою для більшості сучасників.

Творчість О. Маковея була об'єктом дослідження в українському літературознавстві, зокрема в творах Ф. Погребеника, О. Засенка, Н. Тихолоза та деяких ін. Зокрема, його стосунки з представниками тогочасної галицької інтелігенції, особливо літературної еліти, досліджував О. Засенко, який описує літературно-критичну діяльність письменника. Автором цікавого критико-біографічного нарису про О. Маковея був Ф. Погребенник.

О. Маковей виріс у середовищі міщанського класу, де він добре розумів життя, що було огорнуте темрявою й забобонами та переповнене новими, несприятливими для нього реаліями в умовах розвитку товарно-грошових, буржуазних відносин. Дух нової епохи проникав у традиції, звичаї, побут і свідомість міщанства. Уродженець Галичини, здобувши фахову освіту у Львівському університеті, О. Маковей переїхав на Буковину, де на той час було, за підрахунками сучасних дослідників, лише близько 1100 національно свідомих українців, або 0,36 % від усього населення. Від самого початку О. Маковей активно включився в громадське і літературне життя краю. На початку XX ст. вчителі української мови та літератури Буковини створили «Товариство

викладачів вищих шкіл імені Сковороди», до керівного складу якого увійшов О. Маковей, разом з В. Сімовичем та Ю. Кобилянським. Товариство відіграло важливу роль у розвитку української середньої приватної школи, бо державне шкільництво русько-українською мовою в той час було важкодоступним.

Незважаючи на неймовірну зайнятість через потребу заробляти кошти на життя, активну літературну творчість, О. Маковей не відмовлявся брати участь у громадській діяльності. Для прикладу, в 1908 р. на запрошення товариства «Жіноче товариство» він прочитав лекцію «Античний літературний рух на Буковині». Багато часу забирало особисте життя, проживаючи в Чернівцях, він привіз хвору матір до місцевих лікарів, щоб врятувати їй життя. Важко було пережити гіркі хвилини прощання з матір'ю.

Свої перші кроки в громадсько-політичній діяльності О. Маковей зробив у студентські роки у Львівській – єдиній на той час у Галичині – академічній гімназії (1879–1887 рр.). Гімназисти того часу цікавилися суспільно-політичним життям і, зрозуміло, забороненою літературою, що поширювалася під впливом передових демократичних ідей. Гімназія не сприяла такому інтересу, навпаки, протидіяла поширенню громадівського руху з підросійської України. З новими ідеями молодь знайомилася в нелегальних студентських гуртках, т. зв. «громадах», де значний вплив у середині 1870-х – 1880-х рр. мав наддніпрянський політичний емігрант М. Драгоманов, лідер «молодих» громадівців на Наддніпрянщині, що намагалися поєднати українську національну ідею та соціалізм європейського зразка.

У 1884 р. група львівських гімназистів, серед яких був і О. Маковей, заснувала таємний гурток «Згода». Свою тогочасну діяльність письменник досить детально пізніше описав в оповіданні «Весняні бурі» (Львів, 1895 р.) та у відомій статті «Історія студентського товариства» (Львів, 1912 р.), написаній на основі спогадів. Крім О. Маковея, членами підпільного студентського гуртка були також К. Студинський і В. Лаврівський, майбутній автор «України irredent'и» Ю. Бачинський, В. Будзиновський та ін. Пізніше К. Студинський писав про це у своїх

спогадах: «Не дивно, що частина молоді шукала собі освіти навіть поза школою і збиралася в окремий гурток, де ділила свої думки та ідеї з друзями» [13, с. 102].

Близький до І. Франка, О. Маковей в кінці XIX ст. був зарахований ним до «різнобарвної китиці індивідуальностей» галицьких новелістів, бо став відомим як автор цікавих новел, поряд з В. Стефаником, Лесем Мартовичем та ін. Високо оцінюючи мистецький талант свого молодшого колеги, І. Франко характеризував його вміння «орудувати» формою, бережливе ставлення до слова, вміння активно вводити в твори гумор та іронію, «стояти на своєму свідомо і впевнено». І. Франко та О. Маковей, як писали українські літературознавці – «вічний вчитель і вічний учень», мали багатолітні дружні та творчі зв'язки (вони познайомилися в 1885 р.), корисні для обох. Це мало велике значення для розвитку української літератури і культури загалом. Обидва діячі були прикладом громадсько-культурних універсалів, які працювали невтомно на всіх духовних фронтах – у літературі, науці, публіцистиці, політиці. Вони намагалися віддати своєму народу все, що могли, кожен у міру своїх здібностей, сил та можливостей. Історія їхньої творчої взаємодії – це приклад духовної спадщини поколінь та органічного продовження традицій національної культури.

У 90-х рр. XIX ст. у своїх перших творах О. Маковей торкався важливих питань галицького життя та національно-культурного розвитку українського народу, обговорював гострі соціальні проблеми тогочасного міста і села, освіти, релігії, емансипації, становлення української світської інтелігенції, місця жінки у сім'ї та суспільстві тощо. О. Маковей відомий також своєю етнографічною діяльністю, серед творів на ниві українського народознавства були «Рекрут», «Звичаї, обряди і повір'я святочні в місті Яворові». Вагомий внесок автор зробив у розвиток українського мовознавства своїми працями, такими як «Три галицькі граматики» (1903 р.), а також з історії («Матеріали до історії Буковинської Русі», 1908–1909 рр.).

О. Маковей відомий також своїми перекладами з багатьох мов, включаючи польську (Адам Міцкевич, Генрик Сенкевич, Еліза Ожешко, Стефан Жеромський), німецьку (Генріх Гейне, К.Ф. Майєр, Г. Зудерман, М. Ебнер-

Ешенбах), французьку (Гі де Мопассан, Альфонс Доде, Еміль Золя, Е. М. Прево) та ін.

О. Маковей володів мистецтвом використання езопівської мови з бездоганною майстерністю. У своїх висловлюваннях про громадсько-політичні питання він часто користувався мовою натяків, але завжди так, щоб читачі зрозуміли його думку безпомилково. Часто одне й те ж слово, вжите в різних контекстах, створювало сатиричний ефект, як, наприклад, у «Казці про невдоволеного Русина» (1895 р.). Поетична спадщина О. Маковея, як і його творчість у цілому, є цікавим, оригінальним і значущим явищем в українській літературі. Його зацікавлення українським народом завжди були на першому плані в його творчості та громадській діяльності. Твори автора були різноманітні за тематикою, мотивами та образами. На жаль, частина з них досі не опубліковані і залишаються в архівах, чекаючи на свій час.

Життєвий та громадсько-політичний шлях О. Маковея проходив через складні часи історичних подій в Україні, зокрема Першої світової війни 1914–1918 рр. та української революції на руїнах Російської та Австро-Угорської імперій. О. Маковей розумів важливість національної свободи та боротьби за незалежність України, відверто висловлюючи свої погляди через листи та публічні виступи. Він підтримав утворення ЗУНР у листопаді 1918 р., національний рух галичан за возз'єднання зі східними українцями, що завершився Актом злуки з УНР 22 січня 1919 р., який не вдалося реалізувати на практиці, однак це питання потребує глибшого дослідження.

Маючи великий довід роботи на педагогічній ниві, О. Маковей завжди покладался на вчителів і молодь, які віддавали йому щире визнання і глибоку повагу. Активна громадська позиція автора, інтерес до українського національно-культурного і політичного руху в Галичині, невтомна праця на науковій і літературній ниві вплинули на його творчість. Є підстави говорити про письменника як митця, обдарованого словом і вмілого доповідача з проблем, що виникають у художньому дискурсі.

Матеріали пропонованого дослідження можна використовувати в шкільній освіті, зокрема на уроках історії України в 9 класі ЗЗСО. Вивчення матеріалів про творчу спадщину, життя і діяльність О. Маковея дає змогу сформувати в учнів елементи історичної предметної компетенції, до складників якої належать: хронологічна, просторова, інформаційно-мовленнєва, логічна, аксіологічна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

І. Твори Осипа Маковей та його сучасників

1. Маковей О. Історія одної студентської громади. Львів, 1912. 137 с.
2. Маковей О. Лист до К. Студинського від 4 березня 1904 р. *У півстолітніх змаганнях. Вибрані листи до Кирила Студинського (1891–1941)*/ Упоряд. О.В. Гайова, У.Я. Єдлінська, Г.І. Сварник. Київ, 1993. 768 с. (С. 125).
3. Маковей О. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1971. 223 с.
4. Маковей О. Твори: В 2-х т. Київ: Дніпро, 1990. Т. 2: Художня проза. 537 с.
5. Маковей О. Листи з Буковини. *Громадська думка*. 1906. № 26. 7 лютого. С. 2.
6. Маковей О. Новик. Оповіданє. *Житє і слово*. Львів, 1894. Т. І. С. 93–101.
7. Письменники Буковини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття: Част. 1 / Упоряд. Б. Мельничук, М. Юрійчук. Чернівці: Прут, 2001. 799 с.
8. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ віку. *Зібр. творів* : У 50 т. Київ : Наукова думка, 1976. Т. 41. С. 471–529.
9. Франко І. Українська література. *Зібр. творів* : У 50 т. Київ : Наукова думка, 1976–1986. Т. 33. С. 142–143.
10. Франко І. Реалісти чи карієристи? *Житє і слово*. Львів, 1896. Т. V. С. 73–92.

ІІ. Спогади, епістолярна спадщина

11. *Semper magister et semper tiro*: Іван Франко та Осип Маковей. Упорядкування, передмова, коментарі та пояснення слів Н. Тихолоз; відп. та літ. ред. Є. Нахлік. Львів: Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 2007. 172 с.
12. Петрів І. Спомини про Осипа Маковей. *Новий шлях*. Вінніпег, 1957. 28 жовтня. С. 2.
13. Студинський К. Як я став учеником Івана Франка. *Спогади про Івана Франка*. Львів: Каменяр, 1997. С. 101–102.

III. Монографії і статті

14. Антофійчук В. Осип Маковей у світлі архівних документів. URL: <http://surl.li/uijqu>(дата звернення 11.04.2024)

15. Возняк М. Велетень думки і праці. Шлях життя і боротьби Івана Франка. Київ : Державне вид-во Художньої літератури, 1958. 404 с.

16. Гаєвська Н. Художня реалізація історичної тематики в прозі Осипа Маковея. *Збірник наукових статей до 150-річчя від дня народження Осипа Маковея*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 22–29. (270 с.). URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/lv/lv_2018_53.pdf (дата звернення 11.04.2024)

17. Гнідан О. Д. Історія української літератури. Кінець XIX – початок XX ст. Книга 1. 2005. URL: https://ukrlit.net/info/history_xix_xx/62.html#google_vignette (дата звернення 11.04.2024)

18. Дей О.І. Журнал «Товариш» (Епізод із журналістичної діяльності І. Франка). *Дослідження творчості Івана Франка*. Київ, 1959. Вип. 2. С. 108–109.

19. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – початку XX ст. Львів, 1999. 280 с.

20. Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. 535 с.

21. Жуковська Г. Ідейно-естетичні домінанти малої прози Осипа Маковея (на матеріалі збірки «Оповідання» (1904)). URL: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2020/02/53-8.pdf>(дата звернення 28.03.2024)

22. Задорожна О. Національна ідея в творчості Осипа Маковея. *Збірник наукових статей до 150-річчя від дня народження Осипа Маковея*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 87–93. (270 с.). URL: <http://surl.li/unamx> (дата звернення 11.04.2024)

23. Засенко О. Талановитий критик і літературознавець. *Жовтень*. 1961. №7. С. 133–144.

24. Калинович В. І. Політичні процеси Івана Франка та його товаришів. Львів: Вид-во Львівського університету, 1967. 154 с.
25. Калинович В. І. Третій арешт Івана Франка і товаришів у Львові 1889 року. *Іван Франко. Статті і матеріали*. Львів, 1965. 36. 12. С. 166–174.
26. Кравець М. М. До питання про Русько-Українську радикальну партію у Східній Галичині в 90-х роках XIX ст. *З історії західноукраїнських земель*. Київ, 1957. 36. 2. С. 124–140.
27. Кріль Й. П. До питання про взаємозв'язки і листування І. Франка та О. Маковея. *Дослідження творчості Івана Франка*. Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. Вип. 2. С. 151–153.
28. Кріль О. Із щоденника Маковея. *Жовтень*. 1967. № 2. С. 107–109.
29. Мединська-Ковальчук М. Директор учительської семінарії. *Літературна Україна*. 2002. 5 вересня. С.7.
30. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1999. 447 с.
31. Побірченко Н. Педагогічна діяльність Осипа Маковея (До 130-річчя від дня народження). *Шлях освіти*. 1997. №2. С.44–47.
32. Погребенник Ф. Осип Маковей (Критико-біографічний нарис). Київ: Державне вид-во художньої літератури, 1960. 134 с.
33. Рожнятовська О. 23 серпня. «Я маю надію прислужитися своєму народові ...». До 150-річчя від дня народження О. Маковея (1865–1925). *Дати і події. 2017, друге півріччя. Календар знаменних дат / Уклад. В. Кононенко (керівник проекту) та ін.* Київ : Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого, 2017. № 2 (10). С. 42–45. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/PDF_2017/2017092711303.pdf(дата звернення 11.04.2024).
34. Семенюк Г. Слово про галицького Орфея. *Збірник наукових статей до 150-річчя від дня народження Осипа Маковея*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 7–8. (270 с.). URL: <http://surl.li/unana> (дата звернення 11.04.2024)

35. Сопилук М.В., Бачинський М.М. Заліщики: роки, події, люди: у 1-х томах. Т. 1. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2015. 848 с.

36. Стражнікова І. В. Іванна Петрів: Спомини про Осипа Маковея. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/323/281>(дата звернення 03.05.2024)

37. Хачатурян Г. Осип Маковей і галицька інтелігенція. URL: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2020/02/53-25.pdf> (дата звернення 03.05.2024)

38. Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині(1860–1890). Київ : Основні цінності, 2002. 328 с.

39. Щербанюк Л. Півтора сторіччя Осипа Маковея. URL: <https://zbruc.eu/node/69889>(дата звернення 15.05.2024)

40. Щербанюк Л. Про О. Маковея. URL: <http://dobrabiblioteka.cv.ua/ua/news?id=925927>(дата звернення 15.02.2024)

41. Якимович Б. З. Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 691 с.

42. Яковлєв Ю. Осип Маковей і Радикальна партія. URL: <https://zbruc.eu/node/82432>(дата звернення 15.02.2024)

43. 21 серпня народився Осип Маковей – талановитий письменник, педагог, громадський діяч. URL: https://bastion.tv/21-serpnya-narodivsya-osip-makovej-talanovitij-pismennik-pedagog-gromadskij-diyach_n15488(дата звернення 11.04.2024)

IV. Інтернет-повідомлення

44. Осип Маковей. З вірою в серці. URL: <http://surl.li/unani> (дата звернення 15.02.2024)

45. Соболевська О.Б. Осип Маковей – педагог і письменник URL: <http://surl.li/unanr>(дата звернення 16.04.2024)

V. Науково-довідкова література

46. Возняк М.С. Борці за возз'єднання: біографічний довідник. Львів: Каменяр, 1989. 359 с.

47. Маковей Осип Степанович. Український радянський енциклопедичний

словник. У 3 томах. Т. 2. Київ, 1988. С. 319–320.

VI. Законодавча база діяльності ЗЗСО.

Навчально-методична література, підручники

48. Власов В.С. Історія України : підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2017. 304 с. URL: https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/9_klas_istorija_ukrajini_vlasov_2017.pdf (дата звернення 15.05.2024).

49. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.05.2024)

50. Календарно-тематичне планування з предмету «Історія України» Згідно оновленої програми для учнів 5–9 класів: «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи», затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804. URL: <https://naurok.com.ua/ktp-istoriya-ukra-ni-individualne-299488.html> (дата звернення 15.05.2024).

51. Королько А. Методичні рекомендації для семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Основи шкільного краєзнавства» (для студентів IV курсу спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»). Івано-Франківськ, 2019. 78 с.

52. Пометун О.І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «Конвіпрінт», 2018. 208 с.

53. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.

54. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2017. 272 с. URL: https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/9_klas_istorija_ukrajini_sorochinska_2017.pdf (дата звернення 15.05.2024).

Додаток А.

Маковей Осип Степанович

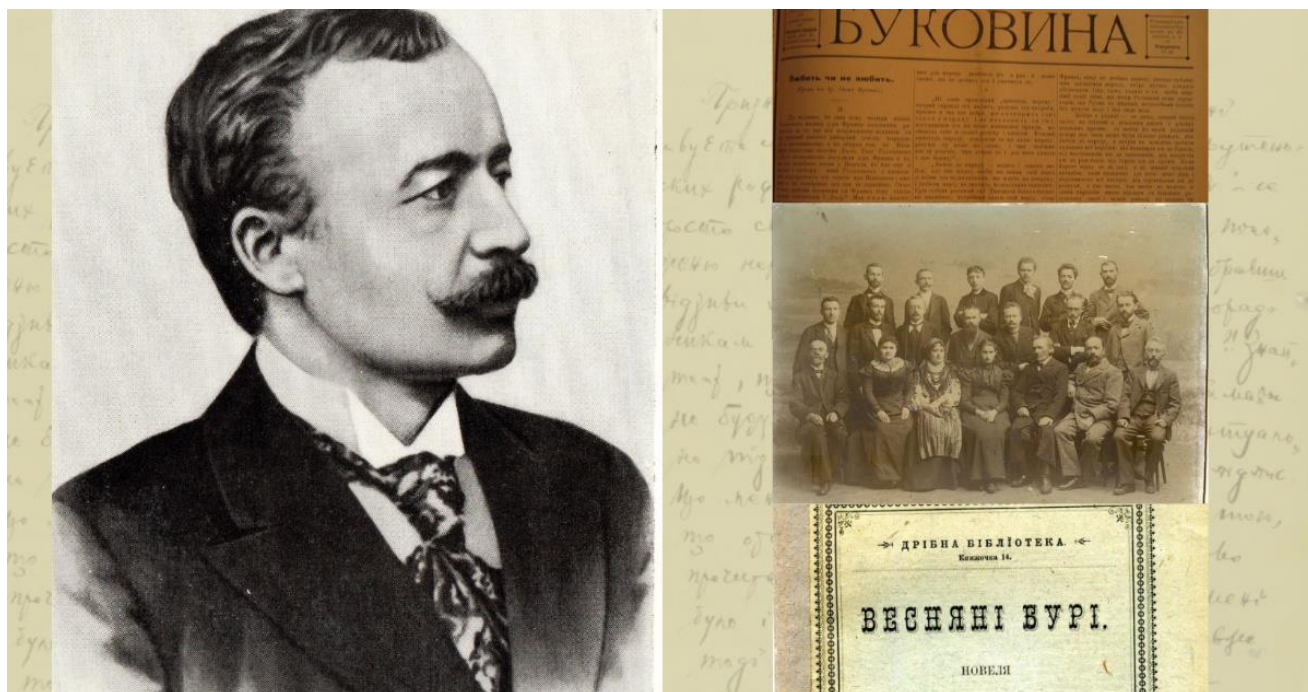

Джерело: URL:

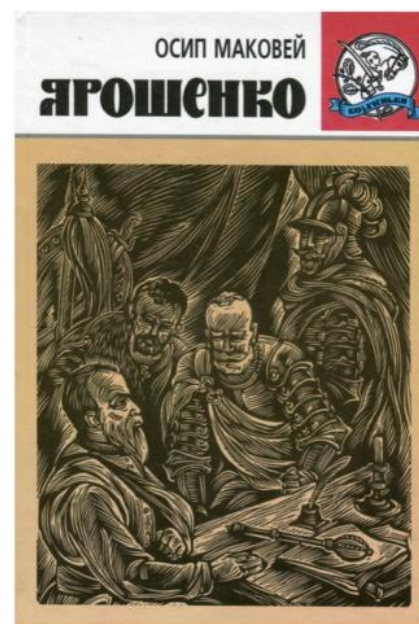
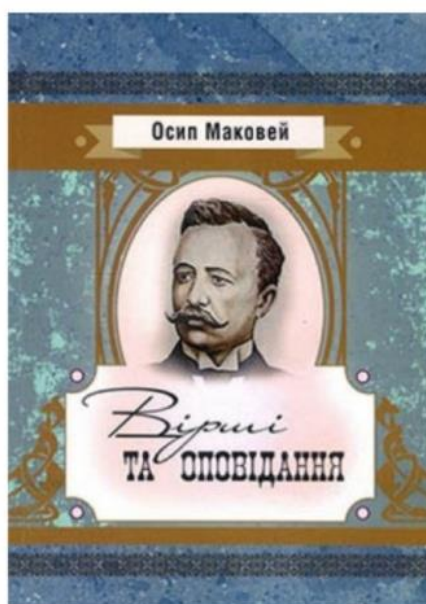
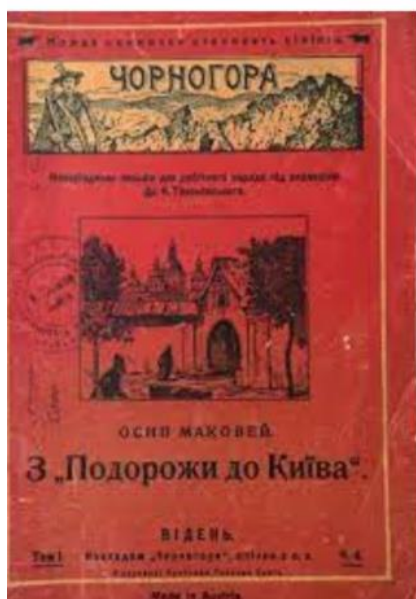
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Osyp_Makowej.JPG (дата звернення 15.04.2024)

Осип Маковей. Фото, орієнтовно початок 1900-х років

Джерело: URL: <https://patriotua.org/osyp-makovei/>(дата звернення 15.04.2024)

Збірка новел Осипа Маковея "Весняні бурі" (1895 р.).

Джерело: URL:<https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyka/>(дата звернення 12.03.2024)

Книги Осипа Маковей.

Джерело: URL:<https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyka/>(дата звернення 12.03.2024)

О. Маковей з дружиною О. Кордубівною

Джерело: [URL:https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyka/](https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyka/)(дата звернення 12.03.2024)

Осип Маковей у 1900 році.

Джерело: [URL:https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2017/12/blog-post_10.html](https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2017/12/blog-post_10.html)(дата звернення 15.05.2024)

Осип Маковей (третій в другому ряду – зліва на право) на з'їзді українських письменників та діячів культури, присвяченого 100-річному ювілею «Енеїди» Івана Котляревського у Львові, 1898 р.

Джерело: [URL:https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyka/](https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyka/)(дата звернення 12.03.2024)

Осип Маковей зі штабом «Запорозької Січі» отамана Божка.

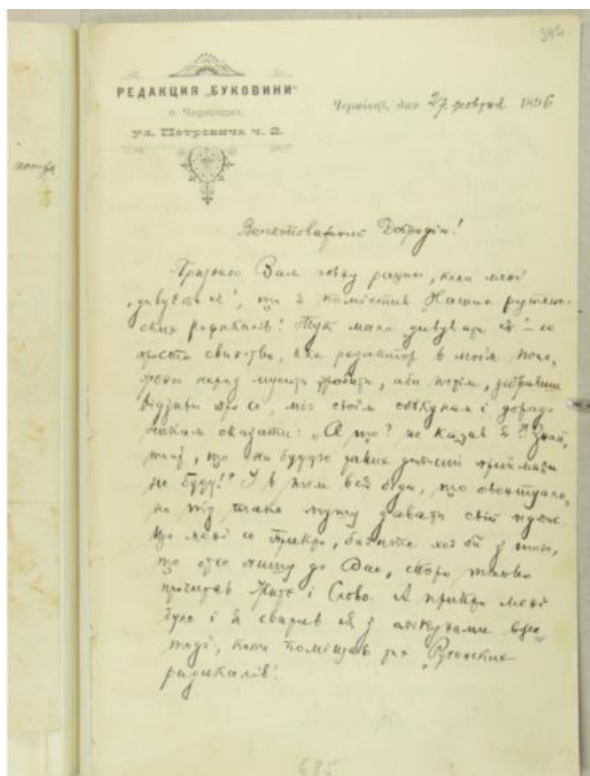
Джерело: [URL:https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2017/12/blog-post_10.html](https://na-skryzhalyah.blogspot.com/2017/12/blog-post_10.html)(дата звернення 15.05.2024)

Стаття Осипа Маковея «Любить чи не любить» у газеті «Буковина».
1897 р.

Джерело: [URL:https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyka/](https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyka/)(дата звернення 12.03.2024)

Лист Осипа Маковея до Івана Франка (27 жовтня 1896 р.)

Джерело: [URL:https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyya/](https://dyvys.info/2023/08/23/osyp-makovej-zhyttya-pysmennyya/) (дата звернення 12.03.2024)

Пам'ятник Осипу Маковею перед однойменною гімназією в Яворові

Джерело: URL: <http://surl.li/uosko> (дата звернення 14.05.2024)

Меморіальна таблиця у Львові по вул. Туган-Барановського, 7.

Джерело: URL:<http://surl.li/uoski>(дата звернення 14.05.2024)

**Садба-музей Осиа Маковеа у м. Яворів Львівської області
(вул. Н. Кобринської, 9)**

Джерело: URL: <http://surl.li/uoskd> (дата звернення 14.05.2024)

Садба-музей Осипа Маковея (експонати)

Джерело: URL: <https://www.karpaty.info/ua/uk/lv/jv/yavoriv/museums/makoveya/> (дата звернення 14.05.2024)

Твір Осипа Маковей «Колисанка». 1906 р.

"Осип Маковей – Колисанка

Сидять пани над Невою
та поникли головою,
місяцями раду радять
над правами, що не вадять,
що не вадять з них нікому —
все лишають по-старому.

Межи ними пан граф Вітте
все лиш каже: «Ви заждіте!
Я придумаю вам Думу,
що наробить много шуму
над Невою і над Доном,
по всім світі за кордоном.

Що урву тут, там надточу,
а все буде, як я хочу;
коза ціла і вовк ситий,
пан багатий, хлоп небитий.
Хто умре, то вже не встане,
по зимі весна настане,
по весні настане літо,

буде тепло по всім світу,
а по літі буде зимно, —
тож-то буде людям дивно!

І так буде рік за роком,
лиш розважно, крок за кроком,
жити будуть всі щасливо,
тільки ждять ще терпеливо.

Циркулярів ще напишу,
всю Росію заколишу.

Ой ходить сон і дрімота —
се усе моя робота..."

Джерело: URL: https://pbs.twimg.com/media/EK_4OmmWoAMRXvw.png:large (дата звернення 14.05.2024)

Могила Осипа Маковея в м. Заліщики, Тернопільської області

Джерело: URL:<http://surl.li/uosjy>

(дата звернення 14.05.2024)

План-конспект з предмету «Історія України»

Урок 33

Дата 15.05.2024 р.

9 клас

Тема: Особливості культурницького та політичного етапів національного відродження на західноукраїнських землях.

Мета:

навчальна:

- Ознайомити учнів з особливостями культурницького та політичного етапів національного відродження на західноукраїнських землях;/інформаційно-логічна
- Вивчити основні події, діячів та процеси національного відродження;/інформаційно-логічна

розвивальна:

- Розвивати вміння аналізувати історичні події та робити висновки;/інформаційно-логічна
- Покращити навички роботи з історичними джерелами та документами;/інформаційно-логічна
- Розвивати навички критичного мислення та презентації інформації;/інформаційно-логічна

виховна:

- Виховувати патріотизм та інтерес до історії своєї країни;/інформаційно-логічна
- Формувати розуміння важливості національного відродження для збереження культурної спадщини;/інформаційно-логічна
- Сприяти формуванню національної свідомості та гордості за свою історію;/інформаційно-логічна.

Тип уроку:практичний урок.

Обладнання:«Історія України» підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів Гісем О. В., Мартинюк О. О., Карті, таблиці, тексти документів, мультимедійні презентації.

Основні дати:

Культурницький етап (перша половина XIX століття)

1833 рік - Заснування "Руської трійці" (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький) у Львові.

1837 рік - Видання альманаху "Русалка Дністровая", яке стало важливою подією в розвитку української літератури.

1868 рік - Заснування товариства "Просвіта" у Львові, яке сприяло культурному відродженню українців через організацію освітніх заходів, бібліотек, видання книг тощо.

Політичний етап (друга половина XIX - початок XX століття)

1848 рік - "Весна народів" в Європі: створення Головної Руської Ради у Львові та

видання першої української газети "Зоря Галицька". Головна Руська Рада стала першою політичною організацією українців у Галичині.

1890 рік - Заснування Русько-української радикальної партії (РУРП) на чолі з Іваном Франком та Михайлом Павликом, першої української політичної партії.

1899 рік - Заснування Української національно-демократичної партії (УНДП), яка стала найвпливовішою політичною силою серед українців Галичини.

1900 рік - Заснування Української соціал-демократичної партії (УСДП).

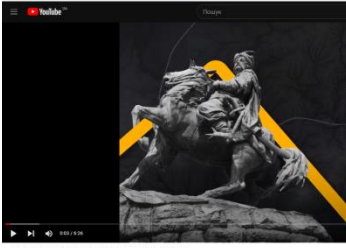
Основні терміни: національне відродження, особливості культурницького та політичного етапів національного відродження

Основні історичні постаті: О. Маковей, С. Єфремов, Б. Мельничук, І. Франко, Леся Українка, Ф. Погребеник, О. Засенко, М. Гнатюк, Н. Тихолоз та інші.

План уроку

1. Розвиток освіти та культури на західноукраїнських землях.
2. Діяльність "Руської трійці" (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький).
3. Видання "Русалки Дністрової".
4. Заснування "Просвіти" та її роль у культурному відродженні.
5. Формування політичних партій та рухів на західноукраїнських землях.
6. Діяльність Головної Руської Ради.
7. Вплив європейських революцій на західноукраїнські землі.
8. Виникнення національно-визвольних рухів.

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
5 хв	I. Організаційний	Привітання учнів. Перевірка присутності. Оголошення теми та мети уроку.		
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання		Бесіда з учнями про етапи національного відродження на західноукраїнських землях. Усно: повторення основних понять: "культурницький етап", "політичний етап", "національне відродження".	логічна

6 хв	III. Мотиваційний етап	<u>Перегляд мотиваційного відео</u> https://www.youtube.com/watch?v=8BbscYYgTWk	1. Яку епоху ми зараз вивчаємо? 2. Які характерні риси цієї епохи? 3. Як найбільш відомі представники цієї епохи?	логічна
20 хв	IV. Етап вивчення нового матеріалу	•Культурницький етап: • Розвиток освіти та культури на західноукраїнських землях. • Діяльність "Руської трійці" (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький). • Видання "Русалки Дністрової". • Заснування "Просвіти" та її роль у культурному відродженні. •Політичний етап: • Формування політичних партій та рухів на західноукраїнських землях. • Діяльність Головної Руської Ради. • Вплив європейських революцій на західноукраїнські землі. • Виникнення	Практична робота Завдання 1: Робота з історичними документами Учні роздаються уривки з історичних документів з культурницького та політичного етапів. Учні повинні проаналізувати документи, відповівши на питання: Який історичний контекст документа? Які основні ідеї та цілі викладені в документі? Як цей документ вплинув на	логічна

		національно-визвольних рухів .	розвиток національного відродження? Завдання 2: Створення хронологічної таблиці 1900 рік 1899 рік 1890 рік 1848 рік 1868 рік 1837 рік 1833 рік Заснування "Руської трійці" (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький) у Львові. Видання альманаху "Русалка Дністровая", яке стало важливою подією в розвитку української літератури. Заснування товариства "Просвіта" у Львові, яке сприяло культурному відродженню українців через організацію освітніх заходів, бібліотек, видання книг тощо. Політичний етап (друга половина XIX - початок XX століття) "Весна народів" в Європі: створення Головної Руської Ради у Львові та видання першої української газети "Зоря Галицька". Головна Руська Рада стала першою політичною організацією українців у Галичині. Заснування Русько-української радикальної партії (РУРП) на чолі з Іваном Франком та Михайлом Павликом, першої української політичної партії. Заснування Української національно-демократичної партії (УНДП), яка стала найвпливовішою політичною силою серед українців Галичини. Заснування Української соціал-демократичної партії (УСДП). Учні повинні скласти хронологічну таблицю, впорядкувавши події у правильному порядку та додавши	логічна хронологічна логічна логічна
--	--	--	--	--

			короткий опис кожної події. Завдання 3: Групова робота - підготовка презентації Поділити клас на групи по 4-5 осіб. Кожна група отримує одну з тем: "Діяльність "Руської трійці". "Роль "Просвіти" в національному відродженні". "Формування політичних партій на західноукраїнських землях". "Вплив європейських революцій на західноукраїнські землі". Підготувати коротку презентацію (5-7 хв) на задану тему з використанням мультимедійних засобів Завдання 4: Дискусія "Вплив культурницького та політичного етапів на сучасну Україну" Розділити учнів на дві групи: одна буде захищати думку про більшу важливість культурницького етапу, інша - політичного етапу для національного відродження України. Кожна група повинна підготувати аргументи та приклади для підтримки своєї точки зору. <u>Робота із фотографіями</u> <u>Гра. «Впізнай особу»</u> Розкажіть про особу, зображену на фото Завдання 5: Творче завдання –	логічна логічна
--	--	--	---	-------------------------------

			пропрацювати електронні джерела, знайдені в інтернеті та написання коротку доповідь Мета: Розвивати навички письмового викладу думок та аналітичні здібності. Завдання: Написати доповідь на одну з тем: "Як діяльність "Руської трійці" вплинула на розвиток української літератури?" "Чому заснування товариства "Просвіта" було важливим для культурного відродження українців?" "Які політичні партії діяли на західноукраїнських землях у кінці ХІХ - на початку ХХ століття та які були їхні цілі?" Інструкція: Доповідь повинна бути обсягом сторінки.	
5 хв	VI. Систематизація знань		<u>«Асоціативний куш»</u> (групова робота) Такий метод інтерактивного навчання дозволяє швидко перевірити, узагальнити знання учнів. Дітям пропонується пригадати все, що вони вивчили на уроці і зобразити у вигляді схеми. Куш асоціацій поступово розростається.	логічна хронологічна просторова
3 хв	VII. Висновки	Культурницький етап (перша половина ХІХ століття) 1833 рік - Заснування "Руської трійці" (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Яків Головацький) у Львові. 1837 рік - Видання альманаху "Русалка Дністровая", яке стало важливою подією в розвитку української літератури. 1868 рік – Заснування товариства		

		"Просвіта" у Львові, яке сприяло культурному відродженню українців через організацію освітніх заходів, бібліотек, видання книг тощо. Політичний етап (друга половина XIX - початок XX століття) 1. 1848 рік - "Весна народів" в Європі: створення Головної Руської Ради у Львові та видання першої української газети "Зоря Галицька". Головна Руська Рада стала першою політичною організацією українців у Галичині. 2. 1890 рік – Заснування Русько-української радикальної партії (РУРП) на чолі з Іваном Франком та Михайлом Павликом, першої української політичної партії. 3. 1899 рік – Заснування Української національно-демократичної партії (УНДП), яка стала найвпливовішою політичною силою серед українців Галичини. 4. 1900 рік – Заснування Української соціал-демократичної партії (УСДП).		
--	--	--	--	--

		Культурницький етап • Освітня діяльність: Відкриття шкіл, видання підручників, створення бібліотек. • Літературна діяльність: Випуск літературних творів українською мовою, зокрема творів "Руської трійці". • Культурні товариства: Заснування та діяльність таких організацій, як "Просвіта", що сприяли поширенню знань та культури серед українців. • Фольклористика : Збирання та публікація народних пісень, казок, переказів, що сприяло відродженню національної самосвідомості. Політичний етап • Політичні партії: Заснування перших українських політичних партій, таких як РУРП, УНДП та УСДП. • Політична організація: Створення Головної Руської Ради, яка представляла інтереси українців Галичини на політичній арені. • Європейські впливи: Вплив	
--	--	---	--

		революційних подій у Європі ("Весна народів") на формування політичної свідомості українців. • Національно-визвольний рух: Активізація рухів за національні права, автономію та незалежність. Ці етапи відродження значною мірою сприяли формуванню сучасної української нації, зміцненню національної ідентичності та розвитку політичної активності серед українців західних земель.		
1 хв	VIII. Домашнє завдання		Опрацювати параграф підручника. Підготувати короткий письмовий звіт на тему: "Вплив культурницького етапу на формування національної свідомості українців". Написати есе на одну з тем: "Як діяльність "Руської трійці" вплинула на розвиток української літератури?" "Чому заснування товариства "Просвіта" було важливим для культурного відродження українців?" "Які політичні партії діяли на західноукраїнських землях у кінці XIX - на початку XX століття та які були їхні цілі?"	